

МАХМУД КАШГАРИ-БАРСКАНИ АТЫНДАГЫ ЧЫГЫШ УНИВЕРСИТЕТИНИН ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Редакция айрым макалаларды кеңири талкуулоо максатында жарыялайт. Автордун көз карашы менен дал келбей калышы мүмкүн.

Журналга жарыяланган материалдар Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялоо комиссиясы тарабынан илимий макала катары кабыл алынат.

Журнал Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинде катталган, каттоо күбөлүгү №642.

Журналдагы макаланы пайдаланууда журналга шилтеме берүү зарыл.

Журнал Кыргыз Республикасына жана КМШ өлкөлөрүнө таратылат.

Редакция может публиковать отдельные статьи полемического характера, и её точка зрения может не совпадать с позицией авторов.

Материалы, опубликованные в журнале, признаются НАК Кыргызской Республики в качестве научной статьи.

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции КР, свидетельство о регистрации № 642.

Ссылка на журнал при печати материала обязательна.

Журнал распространяется в Кыргызской Республике и в странах СНГ.

ISSN 1694-5468

Дареги: Бишкек шаары, Эл акыны Эсенгул Ибраев көчөсү, 6а

Тел.: 337381, 337369. факс: 630597.

© Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университети, 2016

Башкы редактор:

Ибраев А.О. - саясат таануу илимдеринин кандидаты, Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин ректору.

Жооптуу редактор:

Ормушев А.С. – тарых илимдеринин доктору, Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин профессору.

.....

Редакциялык кеңештин мүчөлөрү:

АЛИ АЛЬ АБДУ - Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин профессору, доктор.

ИДИНОВ К. – экономика илимдеринин доктору, профессор.

УСУБАЛИЕВ Б.Ш. – филология илимдеринин доктору, профессор.

ШАХААТА АБДУРАЗИК АБУШУУША - Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин араб тили кафедрасынын башчысы, доктор.

КАРЫНОВ Ч.К. – Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин профессору, юридика илимдеринин кандидаты.

АСАНКУЛОВА С.С. – Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин доценти, педагогика илимдеринин кандидаты.

Жооптуу илимий катчы:

ЖАМАЛБЕКОВА Г.А. – Махмуд Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин доценти.

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	3
Ормушев А.С., Базаров.Қ.Т., Ахметов.А.К. Стимулирование принудительного труда заключенных	4
Давлетярова Н.А. Билим берүүнүн сапатын жакшыртууда электрондук ресурстарды окуу процессинде жана илимий изилдөө иштеринде пайдалануу: И. Арабаев атындагы КМУнун электрондук китепканасынын иш тажрыйбасынан	9
Асанкулова С.С., Петренко С.П. Отношение молодежи к чтению книг Восточный университет им. М.Кашгари-Барскани	13
Турдукеева Р. А. Информационно-библиотечное обеспечение студентов вузов с применением технологий дистанционного образования	18
Шаршенбаева А.Ж. Парадигмы развития научно-технической библиотеки в условиях реформирования высшего образования	22
Джаилканова М.К.25 проблемы и Приоритетные направления библиотеки вуза в процессе реформирования высшего образования Кыргызстана	25
Ахунев И.Р. Проблемы чтения и пути решения их в ВУЗах	29
Көккозова Т. Жогорку окуу жайларда китепкананын ролу	34
Мамбетова С.С. Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканасы	36
Жапарова А. А. Айтыш өнөрүнүн пайда болушу коомдук турмуштагы функциясы тууралуу	43
Жамалбекова Г.А. Кеңеш Жусуповдун повесттериндеги майдан темасы	47
Карыпбеков И.М. “Кыргыз Республикасынын коомдук телерадиокорпорациясынын өнүгүү тенденциялары”	51
Абдуламитова Д.К. Махмуд ал-Кашгаринин Диван Луга ат-Түрк жыйнагында гүл аталыштарынын чагылдырылышы	55
Суйналиева Г.М. Исследования развития дизайна одежды в Кыргызстане	58
Туралиева Г.М. Үркүн. Улуттук-боштондук кыймыл – кыргыз элинин тарыхый трагедиясы	63
Молоткова Г.Г., Асанбаева Ч.Б. Особенности работы со слабослышащими детьми по развитию речи, страдающими ДЦП в условиях реабилитационного центра	67

ВВЕДЕНИЕ

В этом номере журнала представлены научные доклады, представленные на Республиканской практической конференции «Роль библиотеки в условиях реформ высшего образования» (28 апреля, 2016г.), который проходил по инициативе арабской библиотеки Восточного университета в рамках Недели празднования Всемирного дня книги. В работе конференции приняли участие более 50 руководителей и сотрудников информационных и научных библиотек вузов г. Бишкек, Ош, Нарына, ГПТБ и ЦБС г. Бишкека.

Цель практической конференции обсудить новый образ вузовских библиотек, с учетом инновационных технологий хранения и распространения информации. Такого рода научно-практические конференции способствуют формированию продвижения и использования традиционных и электронных информационных ресурсов в образовательном и научном пространстве, а также взаимодействию библиотек и вуза в процессе повышения публикационной активности преподавателей, научных сотрудников и студентов.

Конференции такого уровня способствуют формированию продвижения и использования традиционных и электронных информационных ресурсов в образовательном и научном пространстве, а также взаимодействию библиотек вузов в процессе повышения читательской активности преподавателей, научных сотрудников и студентов. В связи с этим в номере предложены инновационные методики и технологии сотрудничества библиотечного фонда вузов с образовательным процессом вуза. Авторами статей предложены результаты социологических исследований выявления причин низкой популярности чтения книг у студенческой молодежи. Предложены новые способы мотивации и популяризация чтения книг у современной молодежи. Работа конференции подтвердила особую важность библиотек, специфику работы с разной читательской аудитории, обозначила актуальные проблемы и предложила пути их решения. Обсудила взаимодействие библиотек по организации корпоративных мероприятий по информационно-библиотечному обслуживанию.

Редколлегия

Ормушев А.С.,

д.и.н., проф. ВУ им. М.Кашгари-Барскани

Базаров.К.Т.,

к.и.н. доц., ун.-т им. Ч.Валиханова, г. Кокшетау

Ахметов.А.К.,

ст.пр Каз. Гум.-тех. колледж

СТИМУЛИРОВАНИЕ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ТРУДА ЗАКЛЮЧЕННЫХ

Аннотация. В данной статье авторы раскрывают различные способы стимулирования принудительного труда заключенных, в частности моральное и материальное поощрения.

At this, article authors open various methods of stimulation of a forced labor of prisoners, in particular a moral and financial incentive

Keywords: OGPU - People's Commissariat for Internal Affairs - the Ministry of Internal Affairs Of the USSR.

Ключевые слова: ОГПУ - НКВД - МВД СССР

В годы существования исправительно-трудовых лагерей руководители ОГПУ–НКВД-МВД СССР значительное внимание уделяли повышению производительности труда заключенных. Для этой цели они использовали метод их стимулирования, в частности применяли поощрительные меры к лагерному контингенту. Исправительно-Трудовой Кодекс 1924 года [1] являясь важным нормативно-правовым документом, регламентирующим деятельность исправительно-трудовых лагерей, охарактеризовал стимулирование заключенных, как прогрессивный метод в системе ГУЛАГа.

Деятельность исправительно-трудовых лагерей регулировалась не Исправительно-Трудовым Кодексом РСФСР 1924 года, а "Положением об исправительно-трудовых лагерей ОГПУ" [2] утвержденным Советом Народных Комиссаров СССР 7 апреля 1930 года, инструкциями и приказами ОГПУ - НКВД - МВД СССР.

В исправительно-трудовых лагерях применялись три вида режима: первоначальный, облегченный и льготный. Применение первоначального режима было обязательным для всех категорий заключенных при поступлении в лагерь, но срок нахождения на этом виде режима для каждой категории был свой. По мнению правительства: чем тяжелее категория, тем дольше срок нахождения в лагере.

Соответственно режимом были условия работы: на первоначальном режиме предписывались общие работы под конвоем и проживания в пределах лагеря; облегченный режим предусматривал работу в учреждениях, промыслах и возможность проживания в общежитиях при предприятиях; льготный режим кроме всех возможностей облегченного режима разрешал заключенному выход за пределы

лагеря и занятия административно хозяйственных должностей в управлении лагеря. [3]

В Положении, впервые в истории исправительно-трудового законодательства советского периода получили законодательное закрепление меры поощрения в узком смысле (то есть меры, не изменяющие условия содержания заключенных)[4]

Таким образом, специфическим средством повышения активности ТРУДОВОЙ деятельности является стимулирование труда, выступающее в единстве трех его видов: материального, морального и социального. [5] По своему экономическому содержанию СТИМУЛ представляет собой соотношение меры труда и меры потребления. [6] Под стимулированием труда следует понимать установленную заранее и нормах права материальную или моральную оценку предстоящего труда, на которую может рассчитывать работник, если он достигает определенных результатов, и которая вызывает у него материальную или моральную заинтересованность в труде и его результатах [7]

Материальные и моральные стимулы к труду, применяемые к осужденным, по своему характеру являются однородными со стимулами к труду свободных граждан, поскольку сам труд осужденных является трудом на благо общества. Общественный характер труда на предприятиях ИТУ проявляется в том, что осужденные принимают участие в создании материальных благ общества, за ними сохраняется право на труд, являющееся достоянием всех граждан; обязанности трудиться, неукоснительно соблюдать трудовую дисциплину и т.д. Наличие у заключенных права на труд признается большинством юристов, а увеличение рабочего дня, ограничение в свободном времени, отсутствие свободы выбора труда - все это находится в сфере режима, ибо относится не к самому труду, а к его условиям. [8]

Наряду с материальными стимулами важное значение придается также моральным. По результатам трудового соревнования до последнего времени широко применялись такие как объявление благодарности, занесение на доску передовиков производства, награждение грамотой, досрочное снятие взыскания, присвоения звания "Лучший по профессии" и др. По всей видимости, указанные стимулы останутся в ближайшие годы, но экономические трудности МТУ окажут существенное влияние на частоту их применения.

Система поощрений, предусмотренная ст.33 Основ исправительно-трудового законодательства (ст.51 ИТК РСФСР), начинается с объявления благодарности. То обстоятельство, что указанная форма стимулирования стоит в перечне первой послужило основанием для предположения, что она может применяться за первые успехи в труде, поведении, а также. В случае если нет оснований для применения более высокой меры поощрения. [9]

С самого начала функционирования исправительно-трудовых лагерей велись поиски форм стимулирования труда заключенных. Например, с июля 1931 года в этих целях была введена система зачета рабочих дней в срок наказания, в основу, которой был положен классовый принцип.

Об этом свидетельствуют нормы зачета. Всем зачеты начислялись из расчета за четыре дня работы пять дней срока. В набравшем силу соревновании и ударничестве руководство ГУЛАГа усмотрело возможность интенсифицировать труд осужденных, а поэтому вскоре для ударников норма зачета была повышена и составляла соответственно за два дня работы три дня срока наказания. Зачеты распространялись также на лиц, обучавшихся на профессионально-технических курсах с отрывом от производства, но только при условии их успешного окончания. В последующие годы в установленную систему зачетов неоднократно вносились изменения в СТОРОНУ увеличения норм. Самая высокая норма в конце 1935 года была установлена для стахановцев: день за два. [10]

Для заключенных, отбывающих наказание в исправительно-трудовых лагерях и колониях согласно Положению, об исправительно-трудовых лагерей ОГПУ за систематическое, высококачественное выполнение и перевыполнение производственных заданий, и отличное поведение были установлены следующие меры поощрения:

- объявление благодарности в приказе по отдельному лагерю или управлению лагерей с занесением в личное дело;

- выдача премиального вознаграждения;

- улучшение жилищных и бытовых условий (предоставление права на свидание, свободных прогулок, на получение и отправления корреспонденции вне нормы и очереди) [11]. Однако содержание понятия «Улучшения жилищно-бытовых условия» четко не было определено, и поэтому администрация лагеря имело широкие возможности для расширения различных льгот и ограничений в этой сфере.

- премирование заключенных осуществлялось в виде:

- а) денежного вознаграждения;

- б) усиленного продовольственного пайка;

- в) ускоренного перевода на облегченный режим;

- г) предоставления к досрочному освобождению с поселением или без поселения;

- ежегодное сокращение срока наказания по постановлениям администрации лагеря и колоний: осужденным на сроки до 8 лет – на 1-2 месяца; от 9 до 15 лет – на 1-3 месяца и от 16 до 25 лет – на 2-4 месяца;

- условно досрочное освобождение через специальные лагерные суды или Особое Совещание при МВД СССР, по отбытию заключенными двух третей установленного приговором суда срока наказания;

- предоставление заключенным права проживания вне лагерной зоны, с использованием на работах по усмотрению администрации лагеря, при условии отбытия не менее половины установленного судебным приговором срока наказания и особо выдающихся производственных показателей и достижений. [12]

Классифицируя меры поощрения, вытекающие из анализа Положения, можно выделить два их вида: моральные и материальные. Моральные меры поощрения, в отличие от материальных, не содержат в себе каких-либо экономических благ. К

моральным мерам поощрения относится объявление благодарности. В связи с тем, что объявление благодарности имело в тот период времени лишь "воспитательно-предупредительный характер».

Основным материальным поощрением в ИТЛ была выдача премиального вознаграждения (премвознаграждения).

Согласно Положения о премировании труда заключенных, «проявивших усердие» проводилось не только как денежной суммой, ускоренным переводом на следующий вид режима, досрочного освобождения из лагерей и колонии, но и обеспечением их продовольственным пайком, так как от питания контингента и зависело успех выполнения ими производственных задач.

В Положении отмечалось о стимулировании и премировании труда заключенных, «проявивших усердие». Причем премирование понималось не только как денежная сумма, но и усиленный пайок, ускоренный перевод на следующий вид режима, досрочного освобождения.

Таким образом, трудовым стимулом становился в первую очередь преодоление голода, чуть улучшенные условия быта, возможность быстрее освободиться, а не зарплата.

В начале образования ГУЛАГа нормы питания заключенных были высокие. Об этом свидетельствует приказ Помощника Начальника Управления Карлага ОГПУ Иевлева Начальнику Центрального Производственного Района за № 947 от 11 мая 1932 года «О ведении временного котлового довольствия заключенных», [13] где значительное внимание руководителей ГУЛАГа и МВД СССР было направлено на усиления производственной и усиленной норм питания заключенных. Основная норма было крайне недостаточной. В эти годы продовольственное обеспечения зависело от экономии страны в целом, от сельского хозяйства и других наркоматов в частности.

Характер выполняемой в лагерях работы и ее результаты являлись основным критерием для установления продовольственного пайка, который подразделялся на четыре категории: 1). основной, 2). трудовой (производственных), 3). усиленный и 4). штрафной. [14] Продовольственный паек состоял: из котлового довольствия, дифференцированной нормой выдачи хлеба, дополнительного питания приобретаемого в ларьковой сети премиального блюдо на производстве, специального талона на приобретения определенных продуктов в магазине.

В целом, в рассматриваемый период существовало гибкая система норм питания (от нормы № 1 до нормы № 12) для различных категории заключенных.

Для заключенных, выполняющих производственные нормы на 100% и выше, выдача хлеба производилось в зависимости от процента выработки и тарифного разряда по выполняемой работе, котловое довольствие соответствовало норме № 2. Заключенные, работающие стахановским и приравненными к нему методами, получали пищу по улучшенному набору продуктов норм № 2 и № 3. Основное котловое довольствие по норме №2 выдавалось бесплатно. Дополнительное питания

по норме №3 отпускалось за плату с последующим удержанием из их премвознаграждения.

Продовольственный паек состоял из: котлового довольствия (в последующем категория питания), дифференцированной нормы выдачи хлеба, дополнительного питания приобретаемого в ларьковой сети, премиального блюда на производстве, специального талона на приобретение определенных продуктов в магазине.

Разница между котловым довольствием по усиленной норме ставилось в зависимость от выполнения плановых заданий, и могла достигать одной трети нормы. В 1934 году организация питания была поставлена в прямую зависимость от категории физического труда, которая определялась физическим состоянием заключенного. Интересы производства в ИТЛ всегда стояли на первом месте, а поэтому предусматривалось привлечение заключенных третьей категории труда к работам средней тяжести с понижением нормы выработки на 25%, второй категории - к тяжелым работам с понижением выработки на 20%. При выполнении установленных для них пониженных норм выработки питание выдавалось по полной норме.

В дальнейшем методика стимулирования труда заключенных с помощью дифференцированного пайка и улучшенных бытовых условий пришла и в практику исправительно-трудовых колоний. Так в Казалинском ИТК в начале 1933 года для стимулирования труда заключенных применялась система выдачи «ударных паспортов», организация специальных барачков с улучшенными условиями, обеспечения спецодеждой и постельным бельем. Паспорт ударника позволял получать дополнительное питание.[15]

Литература:

1. Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву (1917-1959 гг) - М.: Гос. из-дат. 1959. С.128
2. Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву - М.: Госюриздат. 1959. С.231
3. Положение об ИТЛ. 1930. Ст. 16.
4. Сизый А.Ф. Из истории развития мер поощрения применяемых к лицам лишенным свободы// Труды ВШМ. Выпуск П.- Волгоград, 1976. С.81.
5. Железовская Н.М. Стимулы к труду на современном этапе развития социалистического общества.- М.: 1985. С.113
6. Ланкин Н.И. Материальная заинтересованность осужденных в труде и правовые формы ее обеспечения в условиях исправительно-трудовых учреждений.- Томск 1930, С.15.
7. Щербак Ф.Н. Стимулы трудовой деятельности.- Л.,1976. С,47,
8. Наташев А.Е., Стручков Н.А. Основы теории исправительно-трудового права. - М.,1967. С.95126.
9. Ефимов М.А. Основы советского исправительно-трудового права.- Свердловск, 1953 - С.72

10. Стручков Н.А. Проблемы науки исправительно-трудового права в свете нового исправительно-трудового законодательства. М., 1972.- С.120.

11. ГАРФ. Ф. 9401. Оп.1. Д. 98. Л.36

12. Стручков Н.А. Проблемы науки исправительно-трудового права в свете нового исправительно-трудового законодательства. М., 1972.- С.120.

13. ГАРФ. Ф.9489. оп.2. д.6. Л 45

14. ГАРФ. Ф.9489. оп.2 д.П. Л.74.

15. ГАРФ. Ф. 9489. Оп.2. Д12. Л.65

УОК 930.25:004

Давлетярова Н.А.

И. Арабаев атындагы КМУнун

Илимий китепканасынын мүдүрү, тарых илим. канд., доц.

**БИЛИМ БЕРҮҮНҮН САПАТЫН ЖАКШЫРТУУДА ЭЛЕКТРОНДУК
РЕСУРСТАРДЫ ОКУУ ПРОЦЕССИНДЕ ЖАНА ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨ
ИШТЕРИНДЕ ПАЙДАЛАНУУ: И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КМУНУН
ЭЛЕКТРОНДУК КИТЕПКАНАНСЫНЫН ИШ ТАЖРЫЙБАСЫНАН**

Аннотация: Бул баяндамада жогорку окуу жайларында билим берүүнү реформалоодо электрондук заманбап китепканалардын орду чоң экендиги жөнүндө маселелер каралат.

В статье автор показывает значение использования электронных ресурсов в учебном процессе для улучшения качества образования в вузе.

At this article, the author shows value of use of electronic resources in the educational process for improvement of quality of education.

Ачкыч сөздөр: маалымат ресурстары, электрондук китептер, электрондук заманбап китепканалар, видеосабактар, кейс, академиялык жазуулар, академиялык сабаттуулук.

Ключевые слова: информационные ресурсы, электронные книги, современные электронные библиотеки, видеоуроки, кейс, академическая грамотность

Бүгүнкү күндө заманбап билим берүүнү уюштуруу, анын сапатын жакшыртууда китепканалардын тийгизген таасири абдан чоң. Анткени китепканада окуу процессине ылайык окуу китептери, окуу-методикалык куралдар, илимий китептер (монографиялар) жана башка көптөгөн маалымат ресурстары топтолот. Өзгөчө акыркы 10 жыл ичинде маалымат ресурстардын традициялык эмес булактары - электрондук китептер, интернет ресурстары билим берүүдө көбүрөөк колдонууга дуушар болууда. Мына ушундай шартта окурмандарды маалымат менен камсыз кылууда салттуу китепкана менен катар интернет ресурстарына эркин кирүүгө шарт түзүп электрондук базанын коллекциясын топтогон электрондук заманбап китепканалар пайда болууда .

Биз томондо соз кыла турган И. Арабаев атындагы КМУ да адистерди сапаттуу даярдоодо маалымат менен камсыздоону уюштурууда электрондук ресурстардын ролун, өзгөчө маалыматтын кайсы жерде сакталбасын, аларга кирүү мүмкүнчүлүктөрүн уюштуруунун жаңы ыкмаларына токтолмокчубуз.

Илимий китепкана акыркы он жыл ичинде өзүнүн стратегиялык багытын аныктап, инновациялык методдорду колдонуунун натыйжасында электрондук китепканалык тейлөөнү уюштуруп, китепканалык кызматтын сапатын жакшыртууга көптөгөн аракеттер жасады десек жаңылышпайбыз. Атап айтсак, Илимий китепкана маалымат ресурстарды топтоодо китеп фондусун жана кагаз басылмалары (китеп, газета, журнал ж.б.) менен катар электрондук ресурстар менен толуктоого, анын ичинде дүйнөлүк маалымат ресурстарын эркин колдонуу жолу менен электрондук китепканалык тейлөөнү уюштуруп иш алып барууда. Алсак республикалык масштабда түзүлгөн «КРАД» (кыргыз окумуштууларынын илимий авторефераттары, диссертациялары 1000 жакын), «Кыргызстандын китепканалары алган мезгилдүү басма чыгармалары» (жогорку окуу жайлары жазылган басма сөз каражаттары: журналдар жана газеталар 800 жакын). Мындан тышкаары жогорку окуу жайлар аралык долбоор «КИРЛИБНЕТ» (ЖОЖдун окумуштуу-илимпоздорунун илимий эмгектеринин базасы), ошону менен катар Улуттук китепкананын жана Улуттук Академиянын фондуларында сакталып турган сейрек кездешүүчү китептердин жыйындысы «Алтын фонд» (120) базасы, Электрондук китепкананын маалымат ресурстарында жайгашкан. Мындан тышкаары, республикалык масштабда түзүлгөн «Электрондук китепкананын» 5 лицензиясын (5 компьютерге жайгашкан) Россиянын 3000ге жакын окуу куралдары менен камсыз болгон. Ошону менен катар электрондук китепканада улуттук электрондук ресурстардан тышкаары Россиянын жана башка эл аралык маанидеги электрондук ресурстарды топогонго жетишкен. Мисалы: Россиянын ([www. Iprbookshop.ru](http://www.Iprbookshop.ru)) электрондук ресурсуна акы төлөнүү жолу менен жазылып, натыйжада 2014-2015-жж. чыгарылган 100 миңге жакын толук текстүү окуу китептерди, илимий макалаларды университеттин электрондук китепканасында колдонууга шарт түзүлгөн. Бул ресурс жөнүндө кененирээк токтолуп кетсек, бүтүмүндө Россиянын, Казакстандын, Белоруссиянын ири университеттеринде бардык илимдер боюнча иштелип чыккан окуу куралдар, илимий макалалар, видеосабактар, кейстер ж.б. окуу методикалык куралдар жайгаштырылган. Бул ресурсту алууда, биз негизинен гуманитардык тармактагы, анын ичинде педагогика, психология илимдери боюнча маалыматтарга басым жасадык. Өзгөчө, университетибизде жаңы ачылган адистиктерге дизайн, мектептерде дене тарбия жана спорт сабагын уюштуруудагы окуу процессине керектуу коптогон окуу-методикалык куралдары On-line түрүндө Iprbookshop электрондук ресурсунан алууга мүмкүнчүлүк түзүлүп, университеттин окутуучулары окуу процессине кенири колдонуп жатышат. Ошону менен катар, университеттин Россиянын Мамлекеттик китепканасы менен түзүлгөн келишимдин негизинде

600 минге жакын диссертациялары менен авторефераттардын толук тексти вариантын On-Line режиминде алып окурмандарга сунуштап жатабыз. Бул кызматтарды университеттен тышкаары, башка илимий мекемелердин, окуу жайлардын окумуштуулары дагы колдонуп келуудо. Мындан тышкаары, эл аралык маанидеги «ЭБСКО», «Исть-Вью», «Шпрингер» ж.б. ресурстардын тестовый доступтарына кирууго мумкунчулук тузулуп турат. Ал эми «Исть-Вью» эл аралык ресурстун бүтүмүндө болгон Россиянын бир нече илимий журналдары менен окурмандардын суроо талабын канааттандырып жатабыз. Мисалы, «Педагогика» журналынын 2 даанасына гана жазылып, университеттин педагогдоруна жетишсиз болуп жаткан ал эми журналдын электрондук түрүн бүгүнкү күндө көптөгөн педагогдор колдонушуп өзүлөрүнүн окуу-методикалык иштеринде колдонушууда.

Илимий китепкана жогоруда көрсөтүлгөн тышкы электрондук ресурстар менен гана чектелип калбастан, өзүнүн электрондук ресурстарын түзүүдө дагы алгылыктуу иштерди жасашууда. Атап айтсак, 2005-жылдан баштап Илимий китепкананын иши толугу менен автоматташтырууга өткөрүлгөн. Китепкана өзүнүн электрондук ресурстарын түзүүдө дагы алгачкы кадамдарды баштап, бүгүнкү күндө 4 БД камтыган электрондук каталог түзүлүп, негизинен 20 миңден ашуун наамдагы китеп, жана университеттин Жарчысына жарыяланган окумуштуулардын 1,5 миңден ашуун толук текстүү илимий макалалары киргизилген. Мындан тышкаары, университетибиздин окутуучулары менен окумуштуулары жазган 50дөй электрондук китепти түзүүгө жетишип олтурат.

Илимий китепкананын мына ушундай ыкмада иш алып баруусу, б. а. электрондук китепкана ишинде жаңы технологияларды, компьютерлерди жана башка телекоммуникациялык жабдууларды колдонуунун натыйжасында электрондук ресурстарды топтоо, окурмандарды электрондук базанын коллекциясы менен тейлөө сервиси жакшырып, сапаттуу информация менен камсыздалып, билимдин сапатын көтөрүүгө көмөктөшүүгө аракеттер жасалууда. Албетте, окурмандардын маалыматка болгон суроо-талабын толук кандуу канааттандырып, бүгүнкү күндүн талабына ылайык тейлеп жатабыз дегенден алыспыз. Китепкана ишинде бир топ проблемалар, келечекте чечүүчү маселелер арбын. Башкасын айтпаганда эле маалымат ресурстардын электрондук түрү, же болбосо электрондук китептердин, электрондук журналдардын аз болушу окуу процессин замандын талабына ылайык уюштуруу, атап айтсак аралыктан окутуу процессин уюштурууда кедергисин тийгизүүдө. Китепканага адаттагыдай эле кагаз жүзүндөгү китептер кобурук сунушталып окутуучулардын эмгектеринин электрондук түрү, б.а. электрондук китептери жокко эсе болууда. Эң негизгиси электрондук китепканада топтолгон ресурстарды окутуучулар, жаш окумуштуулар, аспиранттар, магистранттар, студенттер окуу процессинде толук кандуу колдонушпай жатышат. Мындай көрүнүштүн башкы себеби болуп бул студенттердин маалымат издөө маданияты, өзгөчө электрондук ресурстарды издөөсү, аларды талдоо, анын негизинде илимий иштерди жазуу маданияты

бүгүнкү күндүн талабына жооп бербей, окумуштуулардын академиялык сабаттуулугу томон болууда. Бул жерден баса белгилей кетүүчү нерсе, билим берүүнүн сапатын жогорулатууда университеттин окутуучулары менен жаш окумуштууларынын академиялык сабаттуулугун (Академическая грамотность) өстүрүү үчүн атайын борбор уюштуруу маселесин чечүүгө убакыт келип жеткендей. Окуу жайларда мындай борборлордун түзүлүшү студенттердин өз алдынча иштөөсүнө жана ошондой эле жаш окумуштуулардын илимий иштерин уюштурууда дагы чоң жардамын тийгизмекчи. Россиянын көпчүлүк университеттеринде ушул сыяктуу борборлор түзүлүп, академиялык жазууларды (Академическое письмо- эссе, рефераты, научные статьи, дипломные работы, диссертации) профессионалдык-илимий деңгээлде жазууну үйрөтүүчү атайын сабактар өткөрүлүп турат. Биздин университет мына ушундай борбордун түзүлүшү боюнча атайын долбоордун үстүндө иш алып барууну кооздоп жатат.

Мына ушундай он жана терс көрүнүштөрдү эске алуу менен бирге университеттин китепканасы келечекте электрондук китепканалык кызматтын сапатын жакшыртууну максат кылып коюуда. Эң негизгиси колдонуучулардын талабына ылайык келген маалыматтарды тескеп, сапатын баалоо менен маалыматты сунуштоонун жаңы мүмкүнчүлүгүн түзүүнүн үстүндө иштеп жатабыз. Башкача айтканда жакынкы арада окурмандарды тейлөө үчүн «SMART- библиотека» (Акылдуу китепкана) тармагын уюштуруу маселесин чечүү каралып жатат. Бул система ишке киргизилсе окурмандын өздүк электрондук карточкасына Интернет аркылуу керек болгон сапаттуу маалымат жеткирүү менен жекече тейлөөнү ыкмасын колдонуу менен тейленет. Натыйжада окурман китепканага келбестен эле кайсы жерде (үйдө, жумуш ордунда) болбосун маалымат менен камсыз болууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Мындай жаны ыкма окурмандарды сапаттуу маалымат менен камсыз кылуу менен бирге билимдин сапатын дагы көтөрүүгө оболго болот десек жаңылышпайбыз.

Жыйынтыктап айтканда, электрондук китепкана келечекте окуу жайыбыздын инфраструктурасында татыктуу орунду ээлеп, окуу процессинин сапатын жакшыртууга көмөктөш болот деген ниеттебиз.

Адабиятсыз:

Интернт-ресурстар

ОТНОШЕНИЕ МОЛОДЕЖИ К ЧТЕНИЮ КНИГ

Аннотация. Бул макалада авторлор студенттердин китепканага баруусу жана китеп окууга болгон мамилеси боюнча социологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыгын сунуштайт.

Ачкыч сөздөр: электрондук окуу китептери, интернет, маданий компетенттүүлүк, окуу мотивдери, китепканачы.

Аннотация. В данной статье авторы предлагают результаты социологических исследований отношения студенческой молодежи к чтению книг и посещения институтской библиотеки.

Ключевые слова: электронные учебники, интернет, культурная компетентность, мотивы чтения, библиотекарь.

At this article authors offer results of sociological researches of the relation of student's youth to reading books and visit of institute library.

Keywords: *electronic textbooks, Internet, cultural competence, motives of reading, librarian.*

Чтение представляет собой важнейший способ освоения жизненно значимой информации, без него немислима интеграция студенчества в многонациональную и многослойную культуру, понимаемую как весь комплекс духовных, материальных, интеллектуальных и эмоциональных черт; образа жизни; основных прав человека; систем мировоззрения, т.е. ценностей, норм, традиций, образования, характеризующих общество. В то же время от уровня культурной компетентности молодежи во многом зависят экономика, политика, национальная безопасность и конкурентоспособность страны.¹

Возрастающий дефицит знаний и конструктивных идей в современном обществе во многом обусловлен снижением интереса молодежи к чтению. **Актуальность темы исследования** состоит в том, что современная ситуация в этом отношении характеризуется как системный кризис читательской культуры, когда молодые люди перестали посещать библиотеки и перешли на интернет-коммуникации. Перед общественностью и вузами стоит задача вернуть молодежь к традиционным печатным книгам и получение компетентных, академических знаний через чтение научных источников.

Целью статьи является анализ мини-опроса студентов Восточного университета 1-2 курсов направления арабская филология, в количестве 56 человек.

¹ «Национальная программа поддержки и развития чтения» URL: http://www.library.ru/1/act/doc.php?o_sec=130&o_doc=1122. Дата обращения: 25.01.14

Цель социологического опроса студенческой среды – изучить влияние на чтение основных факторов, в том числе «книжной» среды и Интернета.

На вопрос: «На каком носителе Вам больше нравится читать книги?». 87% студентов предпочитают интернет. Объясняют скоростью и малой тратой времени к доступу информации.

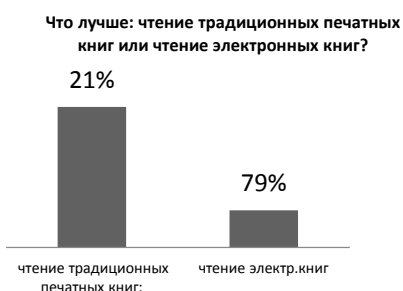
На вопрос: «Что вы предпочитаете читать?». 49% учебных книг, которые были заданы преподавателями для усвоения учебного материала по изучаемой дисциплине. 41% интернет-источники. 5% - газеты и 5% - другие источники.

Следовательно, у студентов 1-2 курсов приблизительно одинаковое предпочтение учебникам и интернет-источникам. Надо заметить, что печатные источники в силу их дефицитности (арабские книги и справочники, словари) будут востребованы в течении обучения в вузе.

При выявлении любви к чтению и является ли чтение престижным занятием? Результаты оказались оптимистическими. 87% - ответили «да»; и 19% - сказали «нет». Очевидно, такие данные связаны с тем, что учебная деятельность является профилирующей. Чтение и конспектирование та часть деятельности, которые сопровождают понятие «учиться».

«учиться».

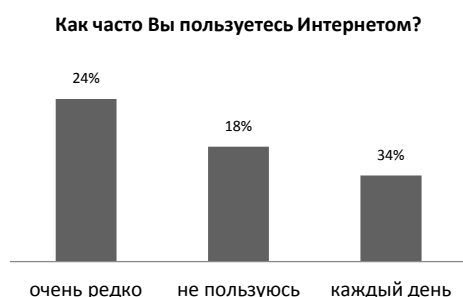
Что лучше: чтение традиционных печатных книг или чтение электронных книг?

Ответы:

21% - чтение традиционных печатных книг;

79% - чтение электронных книг. Такие

результаты можно объяснить за счет владения большей частью студенческой молодежи планшетами и ноутбуками. Хотя не каждая семья имеет возможность не только приобрести компьютер, планшет, но и подключиться к сети интернет.

На вопрос: «Как часто Вы пользуетесь Интернетом?»

Ответы:

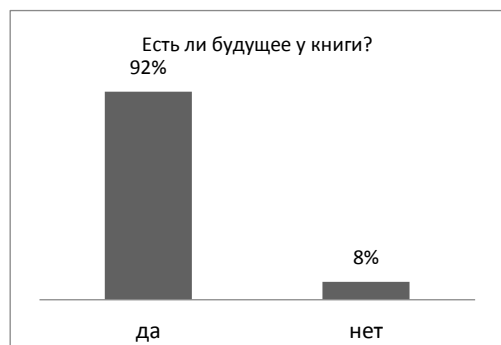
24% - очень редко;

18% - не пользуюсь;

34% - каждый день.

Основная часть студентов используют возможность пользования интернетом в течение учебного дня в институте. Посещение интернет-аудиторий наблюдается во время

сдачи модульных точек, что свидетельствует о активности студентов и посещения читальных залов библиотеки.

Заключительным мини-опросом был: «Есть ли будущее у книги?» Ответы: 92% - да; 8% - нет.

Вывод остается классическим книги никогда не исчезнут и необходимость читать сохранится пока есть общество. Хотя мы и живем в мире новых технологий, но бумажный носитель-книга всегда будет цениться больше, чем любое электронное устройство. Печатная книга, не «уходит», а остается значимым источником информации.

Опрос показал, что для студенческой молодежи библиотеки все еще остаются одним из основных мест, где можно получить бесплатный доступ к информации, взять нужную книгу, провести интересно досуг. Печатная книга, судя по ответам респондентов, не «уходит», а остается значимым источником информации. В процессе беседы было выявлено, что сотрудникам читального зала у студентов есть пожелания к их профессиональным компетенциям. В частности специалист-библиотекарь должен владеть последней информацией по всем изучаемым студентами дисциплинам. Должен быть приветливым. Не грубым, умеющим помочь в сборе и обработке научной информации. Таким образом, библиотекарь должен быть не плохим психологом, к которому можно обратиться по всем волнующим студентам вопросам.

С целью совершенствования обслуживания молодых пользователей, более полного удовлетворения их читательских запросов было проведено исследование работниками библиотек различных вузов г.Бишкек. Предпочтительной формой проведения досуга для молодежи считается общение со сверстниками. На втором месте оказалось чтение книг, затем прослушивание музыки, посещение кинотеатров и массовых мероприятий. Музеи и театры посещают всего 12,7 % респондентов. Организаторы анкетирования намеренно не предлагали в вариантах ответа на вопрос о приоритетах в проведении досуга ответ «Интернет», так как сегодня невозможно представить молодого человека, не посвящающего большую часть своего времени пребыванию в интернете. Конечно же, библиотекарей интересовал вопрос, какое место в жизни молодежи занимает литература. Отрадно, что 31,4 % анкетированных читает регулярно, 37,2 % читают по мере необходимости и только 4,9 % не любят читать. Мотивы, побуждающие к чтению, были разнообразны: 48 % получают удовольствие от чтения; 22,5 % читают от скуки и от желания чем-то заполнить свободное время; 20,6 % получают во время чтения новые положительные эмоции; 17,6 % через чтение хотят понять других людей, а 13,7 % читая, познают себя. Жанровые пристрастия в литературе распределились так: на первом месте - приключения; на втором - фантастика; на третьем - научная и научно-популярная литература; на четвертом - детективы и любовные романы; на пятом - мистика и книги ужасов; на шестом - сатира и юмор; на седьмом - русская классика. Менее

всего молодежи интересны исторические произведения, поэзия, современная отечественная проза. Современную зарубежную литературу и классику читают 5,8 % и 2,9 % соответственно. Книги о войне привлекают только 6,7 % опрошенных. Подведя итоги анкетирования, библиотекари вузов г. Бишкек сделали следующие выводы. Молодежь стремится к разнообразному досугу, около трети молодых людей любит читать и задача библиотек состоит в том, чтобы поддерживать интерес юношей и девушек к чтению, комплектовать фонды современной литературой и молодежной периодикой, проводить массовые мероприятия для этой категории читателей, используя инновационные, интерактивные формы.

Библиотекари вузов Кыргызстана активно занимаются исследовательской деятельностью, изучают читательские интересы молодежи, на основе которых и строят свою работу. Многие библиотеки, включая и работников Восточного университета проводят различные мероприятия, чтобы вызвать интерес у студентов к своим книжным фондам.

Сегодня библиотекарю необходимо прикладывать гораздо больше усилий для того, чтобы молодой человек пришел в библиотеку, и решать задачу привлечения к чтению надо в тесном контакте с родителями и педагогами.

Чем же реально может помочь библиотека? Во-первых, собрать и предоставить, как преподавателю, так и студенту, информацию психологического, юридического, экономического, медицинского и др. характера по основным аспектам будущей профессии, а так же – и специально ориентированную на специальность информацию. Организовать постоянно действующий стенд «Новинки науки и профессии», где была бы выставлена вся необходимая справочная и методическая литература.

Во-вторых, постоянно собирать сведения, характеризующие состояние местного рынка труда, а так же материалы, дающие представление о трудоустройстве выпускников вуза и их достижениях в профессиональной деятельности.

В-третьих, проводить встречи с практикующими специалистами.

Библиотека может также создать постоянно пополняющуюся базу данных по всем основным аспектам социализации студенчества.

Возможность получения в библиотеке информации по этой ступени социализации представляется особенно важной, а сама информация несет ярко выраженную защищающую личность окраску.

Чем может помочь библиотека?

Прежде всего, использовать для раскрытия проблемы широкий круг информации философского, юридического, медицинского, общественно-политического, педагогического характера. Особую роль здесь может сыграть художественная литература: необходимо указать молодым, не имеющим, как правило, собственного непосредственного опыта, на нее, как на неисчерпаемый клад, опосредованного опыта, опыта других поколений.

Библиотека может организовать серии библиотечных мероприятий по данной проблеме информационного и рекомендательного характера, обращенных как к

неженатым юношам и девушкам, так и к молодым семьям. Ряд мероприятий могут быть обращены и к родителям молодых, и к педагогам.

Кроме того, эффективным является создание в библиотеке стабильных форм раскрытия проблемы и получения гарантированной информации (клубов, лекторий, баз данных по проблеме). Проведение диспутов, мастер-классов и просто встречи с интересными людьми Кыргызстана.

Заключение. Очень высок авторитет библиотек в США. Президент Обама заявил, что библиотеки играют важную роль в американской экономике, поскольку 73% публичных библиотек являются единственным институтом местной общины, где возможен свободный доступ в Интернет, а в сельских районах эта цифра достигает 83%. Публичные библиотеки помогают посетителям, в том числе и молодым найти работу, составить резюме, обучают пользоваться новыми технологиями, организуют классы по развитию малого бизнеса и многое другое.

Отделение библиотек, работающих с молодёжью Американской библиотечной ассоциации (YALSA) определило некоторые умения и навыки, которыми должен обладать библиотекарь, работающий с молодёжью. В их числе платные осенние онлайн-курсы подготовки библиотекарей по трём темам:

- целеполагание при консультировании, мотивации и привлечении юношества;
- графические новеллы и юношеское чтение;
- игры как способ привлечения юношества к чтению.

И это не только рекомендации. Например, в Сан-Франциско сотрудники публичной библиотеки предлагают своим читателям шесть различных вариантов читательских билетов. Один из которых, так называемый экобилет, сделан из возобновляемых биоматериалов. Помимо него и традиционного читательского билета доступны также четыре оригинальные версии оформления.

Логика действий американских библиотекарей, которую разделяют все, в следующем – библиотеки должны обслуживать молодёжь не потому, что это хорошо, а потому, что это хорошо для молодых людей и то, что хорошо для молодёжи полезно и для общества.

Не ставится задача всех сделать читателями – хотя это весьма престижно, но читают далеко не все пользователи библиотеки. Главное – приучить пользователя ходить в библиотеку для решения всех своих проблем (в том числе проблем досуга, увлечения). Библиотеки исповедуют девизы – «Библиотека должна усиливать удовольствие посетителя от жизни», «Информация плюс радость – вот наша задача». Интересна позиция библиотекарей, выраженная в слогане: «Пока другие планируют, мы уже делаем». И еще – «Мы не больница, наши ошибки не грозят никому смертью».

Библиотеки делают заметный акцент на использовании музыки в своих стенах и вне ее, считая, что это, прежде всего, значимо для современной молодежи. В целом эстетическое развитие занимает видное место в деятельности библиотек в Финляндии. Отсюда выделение, например, изолированных комнат студий, где молодежь может монтировать самодеятельное кино, проигрывать свое произведение,

прослушивать записи концертов и пр. Предусмотрены разные зоны для пользователей. Отведено место для всевозможных игр, от примитивных типа карт до шахмат и консольных игр, которые проходят в особых помещениях и в определенные часы. Игры воспринимаются как поддержка учебе.

Из вышесказанного следует, что социализирующая функция библиотек как у нас, так и в зарубежных странах заключается, прежде всего, в том, чтобы не воспитывать молодых, а относиться как к равным, и как к индивидуальностям, помогать им адаптироваться к взрослой жизни.

Работники библиотек, просто ежедневно должны делать свою работу брать на вооружение лучший опыт, идти вперед и думать только о том, что у нас всё получится.

Список литературы:

1. «Национальная программа поддержки и развития чтения» URL: http://www.library.ru/1/act/doc.php?o_sec=130&o_doc=1122. Дата обращения: 25.01.14
2. Библиотека и читатель: Профессиональный тренинг / Сост.: М.И. Губанова, В.С. Крейденко, О.С.Либова. – СПб.: РНБ, 2005.
3. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход.- М.: ИПО «Профиздат»,2011.
4. Езова С.А. Грани библиотечного общения. Учебно-методическое пособие.- М.: ИПО «Профиздат», 2012.
5. Сулименко С.И., Борисова К.Л. Опыт и проблемы информационно – библиографического обслуживания деятельности вуза // Библиотеки учебных заведений. 2013г. №6. с.17-36.

УДК 378:004

Турдукеева Р. А. к.п.н.,

директор научной библиотеки БГУ им. К.Карасаева

ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ С ПРИМЕНЕНИЕМ ТЕХНОЛОГИЙ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Бул теманын актуалдуулугу билим берүүнүн окуу маалыматтары менен камсыздоонун керектөөсү; ЖОЖдордогу китепканаларда окуу процессин камсыздоо үчүн электрондук сервистерди түзүү жана өнүктүрүү зарылдыгы; дүйнөлүк маалыматтык мейкиндикте китепканалардын интеграцияланышы менен байланыштуу.

Ачык сөздөр: билим берүү жана китепканалар, маалыматтык ресурстар, окуу процессин маалымат менен камсыздоону уюштуруу

Аннотация. Актуальность данной темы связана с потребностью обеспечения образования учебной информацией; необходимостью создания и развития в библиотеках вуза электронных сервисов обеспечения учебного процесса, интеграцией библиотек в мировое информационное пространство.

Ключевые слова: Библиотеки, образование, информационные ресурсы, организация, обеспечения, информация, учебный процесс.

Relevance of this subject is connected with requirement of ensuring education by educational information; need of creation and development for libraries of higher education institution of electronic services of ensuring educational process, integration of libraries into world information space.

Keywords: libraries, education, information resources, organization, providing, information, educational process.

Подготовка квалифицированных специалистов в вузах Кыргызстана в условиях реформы образования требует качественного информационно-библиотечного обеспечения учебного процесса. Удовлетворение постоянно усложняющихся требований студентов вуза может быть достигнуто только при условии рациональной организации деятельности библиотек, основанной на изучении и прогнозировании информационных потребностей студентов.

Сегодня деятельность вузовских библиотек приобретает новое качество в соответствии с изменениями в мировой информационной среде, дидактическая составляющая которой остается неизменной: способствовать освоению новых знаний. Основная задача библиотек состоит в том, чтобы, опираясь на положения педагогики о теоретических основах воспитания, характеризующих различные ступени культурного развития человека, определить педагогические условия необходимые для деятельности современной библиотеки как научно-информационного учреждения.

В условиях реформы образования применение технологий дистанционного образования информационно-библиотечное обеспечение имеет большое значение, прежде всего потому, что в библиотеках возникают новые виды деятельности, связанные с внедрением информационных технологий и формированием навыков их использования. Разработке теоретических, методических и практических проблем библиотечного обслуживания уделялось внимание на всех этапах развития библиотековедения. Большой интерес представляют современные концепции библиотечного обслуживания, трактуемые как целостная система обеспечения доступа к информации, знаниям. Это нашло отражение в работах ученых и практиков в области библиотечного дела Т.М. Ануриной, С.С.Батталовой и др. Деятельность библиотеки в информационно-образовательной среде вуза, ее основные тенденции и условия отражены в публикациях А.С Арзуханова, И.В Балковой, И.П Беляевой и др.[5,6,1,2,4].

Одной из глобальных проблем современного образования в КР является крайне слабое ресурсное обеспечение и неразработанность педагогических условий использования электронных средств обучения. В Кыргызстане практически нет современных учебников в электронном формате. Анализ теоретических основ информационной деятельности библиотеки, ее современное состояние и дальнейшие возможности эффективного обеспечения образовательного процесса. Изучение

современной системы информационного обеспечения образования с применением новых технологий, свидетельствует о существовании ряда противоречий между:

- увеличивающимся потоком различных средств обучения, включая традиционные книги и электронные источники и отсутствием педагогических исследований, посвященных разработке эффективных путей их применения;

- стремительным ростом образовательной информации и не подготовленностью преподавателей и студентов к их эффективному использованию.

Эти противоречия свидетельствуют о наличии проблемы, суть которой состоит в недостаточной теоретической и практической разработанности педагогических условий информационно-библиотечного обеспечения образовательного процесса.

Необходимость создания педагогических условий, Проблему исследования противоречий между необходимостью научно обоснованного комплекса педагогических условий обеспечивающих формирование личностно-смысловой готовности студентов к использованию информационных ресурсов в процессе учебы отмечают ученые Н.А. Асипова и др.[3,4].

В условиях библиотечной деятельности информационно-библиотечного обеспечения студентов вузов с применением технологий дистанционного образования это: разработка и внедрение организационного механизма комплексного наполнения библиотеки образовательными электронными ресурсами и формирование у студентов навыков их применения.

В последние годы много внимания уделяется воспитанию профессиональной компетенции будущих специалистов на основе формирования информационной культуры студентов. Необходимо отметить, что формирование информационной культуры должно базироваться на правильно организованных образовательных ресурсах.

Созданию образовательных ресурсов предшествуют внедрение ряда инновационных технологий в деятельность библиотек. В современной практике вузовские библиотеки используют в своей работе автоматизированные библиотечно-информационную программу (ИРБИС). Программа ИРБИС обеспечивает автоматизацию основных технологических процессов библиотечной деятельности: учет, комплектование фондов, библиографический поиск, онлайн-доступ к отечественным и зарубежным электронным ресурсам.

Библиотека в этих условиях должна проводить работу по совершенствованию информационно-библиотечного обеспечения учебного процесса университета научной и учебной литературой электронной формы, которые заключаются в следующем:

- наряду с анализом спроса на литературу учебного и научного характера изучать качественный состав и ценность фонда электронных ресурсов Интернета;

- осуществлять приоритетное комплектование и пополнять фонд научной и учебной литературой, в соответствии с профилем специальностей изучаемых дисциплин, делая при этом акцент на электронные ресурсы;

– развивать систему информирования структурных подразделений вуза о новых поступлениях;

– создавать условия для развития у студентов навыков работы с информацией, т.е. формировать высокий уровень информационной культуры

В связи с вышеотмеченными условиями происходит переосмысление роли и места библиотек вузов в информационно-образовательном процессе, определяются педагогические условия, которые необходимо будет создать, чтобы соответствовать требованиям подготовки будущих специалистов на высоком уровне.

Проблема информационного обеспечения студентов, с использованием технологии дистанционного обучения, качественной литературой электронного формата сегодня стоит как никогда остро в ряду первоочередных задач профессиональной подготовки специалистов.

Литература:

1. Анурина Т.М. Деятельность библиотеки вуза по формированию информационной культуры будущего специалиста [Текст] Автореф.дисс...к.социол. н. / Т.М. Анурина. – Курск, 2000. – 27 с.

2. Арзуханов А.С. Актуальные проблемы информационно-библиотечного обеспечения процессов образования [Текст] / А.С.Арзуханов // Научные и технические библиотеки. – 2002. – № 4. – С.61-69.

3. Асипова Н.А. Совершенствование образовательных технологий, как основное условие улучшения готовности специалистов в вузах [Текст] / Н.А.Асипова //Известия КАО–Б., 2010. –№4 (12). –С. 290-294.

4. Балкова, И.В. Научные библиотеки и обслуживание студентов [Текст] /И.В.Балкова // Научные и технические библиотеки. 2001. - № 6. - С. 73-78.

5. Батталова С. Электронная среда: принципы формирования ресурсов и обеспечение их эффективного использования [Текст] / С.Батталова // Материалы 8-й международной конференции библиотекарей. – Чолпон-Ата, 2007. – С.23-25.

6. Батталова С. Интеграция информационных ресурсов библиотек Кыргызстана: состояние и перспективы [Текст] / С.Батталова // Кыргыз китепканасы. – 2002. – №1. – С.21-27

7. Беяева, И.П. Библиотека вуза центр распространения знаний, духовного и интеллектуального общения [Текст] / И.П.Беяева, Л.Н.Самойлова // Университетская книга. – 2000. – № 6. – С. 31-34.

ПАРАДИГМЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Бул макалада Кыргыз Республикасында жогорку билимди реформалоо системасынын негизги багыттары каралат. Бул шарттарда патенттик-техникалык китепкананын өнүгүү жолдору көрсөтүлүп, студенттердин өз алдынча иштерине кайрылат.

Ачкыч сөздөр: илимий-техникалык китепкана, электрондук китепкана, студенттердин өз алдынча иштери

Аннотация. В данной статье рассмотрены основные направления реформ системы высшего образования Кыргызской Республики. Указаны пути развития патентно-технической библиотеки в этих условиях. Затронута самостоятельная работа студентов.

Ключевые слова: научно-техническая библиотека, электронная библиотека, самостоятельная работа студентов.

At this article are considered the main directions of reforms of system of the higher education of the Kyrgyz Republic. Ways of development of patent and technical library are specified in these conditions. Independent work of students is affected.

Keywords: *scientific and technical library, electronic library, independent work of students.*

Известно, что студенты вузов и преподаватели составляют основной контингент читателей специализированных научно-технических библиотек, и доля услуг предоставляемых этим категориям читателей сохраняется на стабильно высоком уровне. Наряду с этим, в условиях реформирования системы высшего образования возрастают требования к информационной оснащенности вузовских библиотек, где основное внимание уделяется пополнению фондов современными изданиями и предоставлению открытого доступа к электронным информационным ресурсам через всемирную сеть Интернет.

В этих условиях также существенно меняется роль и функции научно-технических библиотек, заинтересованных в расширении сферы предоставляемых информационных услуг, соответственно растущим потребностям пользователей в получении качественной и современной научно-технической информации.

Стремясь не отстать от главного тренда развития, связанного с переходом к информационному обществу, активно пользующимся интернет-технологиями,

Государственная патентно-техническая библиотека Кыргызской Республики (далее ГПТБ) с этого года продвигает бизнес-проект по созданию электронной библиотеки на базе своих ресурсов. Сегодня наблюдается растущая тенденция роста заинтересованности в услугах, предоставляемых электронной библиотекой. Создание

электронной полнотекстовой базы данных отвечает давно назревшим потребностям библиотеки по развитию цифровой коллекции библиотеки, связанной с сохранностью фондов, расширению информационных услуг и удовлетворению потребностей пользователей библиотеки в предоставлении информационных ресурсов в цифровом формате с использованием современных информационных технологий в открытом доступе.

Изменение процессов библиотечно-информационного обслуживания высшего образования было отмечено как одна из важных тенденций в развитии информационных подразделений российских вузов. Российские исследователи отмечают, что в современных условиях меняется и роль специалистов этих подразделений: «Они всё менее ориентированы на процессы хранения и представления традиционных печатных изданий, а всё более на анализ, отбор электронных ресурсов и консультирование пользователей (навигация по ресурсам)»¹.

Одно из направлений реформирования высшего образования в КР связано с оптимизацией вузов, что предполагает акцент на направления подготовки бакалавров и магистров в тесной связи с профилем вуза. Особый акцент в реформах делается на подготовку инженерно-технических кадров в области строительства, энергетики, аграрной отрасли. Именно эти отрасли обозначены в качестве приоритетных для экономики страны. Доля бюджетных мест в профильных технических вузах и колледжах постепенно увеличивается год из года. С учетом этой тенденции возрастает значение сотрудничества ГПТБ с профильными техническими вузами и колледжами, для предоставления имеющихся информационных ресурсов.

Новое поколение государственных образовательных стандартов профессионального образования ориентировано на компетентностную модель выпускника, где определяющая роль в технологии обучения уделяется формированию профессиональных и коммуникационных компетенций. В новых образовательных стандартах увеличена доля самостоятельной работы студентов, состоящая главным образом в умении добывать в возрастающем потоке информации необходимые источники. В этом направлении возможна активизация деятельности ГПТБ, которая может быть дополнена услугами консультирования по доступу к профессиональной информации в электронной сети, а также межвузовских библиотечных ресурсах.

Основная задача организации самостоятельной работы студентов (СРС) заключается в создании психолого-дидактических условий развития интеллектуальной инициативы и мышления на занятиях любой формы. Основным принципом организации СРС должен стать перевод всех студентов на индивидуальную работу с переходом от формального выполнения определенных заданий при пассивной роли студента к познавательной активности с формированием собственного мнения при решении поставленных проблемных вопросов и задач. Цель СРС - научить студента осмысленно и самостоятельно работать сначала с учебным

---

¹ Гончаров М.В., Песчанникова Е.Н. Проблемы модернизации библиотечных подразделений российских вузов// Научные и технические библиотеки. - 2014, №5. – с.11

материалом, затем с научной информацией, заложить основы самоорганизации и самовоспитания с тем, чтобы привить умение в дальнейшем непрерывно повышать свою квалификацию.

Нельзя не сказать о недостаточном уровне информационных потребностей студентов, завышенной самооценке по поводу сформированности ключевых компетенций (в частности, информационной), неумении презентовать себя и т.п. проблемах, с которыми мы сталкиваемся в ходе образовательного процесса. Для решения данных проблем можно использовать разные механизмы:

- ознакомление студентов первого курса с источниками информации в вузах;
- инструкции по поиску информации при подготовке к семинарским и практическим занятиям;
- привлечение студентов к дискуссиям и диспутам (спонтанным и тематическим);
- работа индивидуальная и групповая;
- выступление с небольшими сообщениями, докладами;
- разнообразные методы обучения (активные, диалогические, практические);
- использование поисковых систем.

ГПТБ в условиях реформы высшего образования делает акцент на специализированный фонд библиотеки. Проводятся семинары, круглые столы, конференции по вопросам в сфере интеллектуальной собственности. Для студентов-первокурсников проводятся практические занятия с целью обучения навыкам самостоятельного патентного поиска, экскурсии по библиотеке, консультации по справочно-поисковому аппарату и электронному каталогу, силами сотрудников библиотеки издаются обзорные информации, указатели и информационно-библиографические сборники в помощь малому и среднему предпринимательству, которые пользуются спросом и среди студентов, особенно технических и аграрных вузов.

Реалии нынешнего времени требуют и роста профессионализма среди библиотечных работников, стремления к самообразованию, роста мобильности в работе, и в работе управленческого персонала, требуют знания основ информационных технологий. То есть реформа системы образования несомненно вносит свою лепту и в нашу библиотечную жизнь, так как библиотеки являются одним звеном в воспитании, формировании будущих специалистов нашей страны.

Список использованной литературы:

1. Абдыжапаров А.С. Реформа высшего образования в Кыргызстане: проблемы и направления развития./Материалы международной научно-практической конференции «Подготовка научных кадров высшей квалификации в условиях инновационного развития экономики. Региональные, межрегиональные и международные аспекты». Под ред. И.В. Войтова — Минск: ГУ «БелИСА», 2007. — 200 с.

2. Гончаров М.В., Песчанникова Е.Н. Проблемы модернизации библиотечных подразделений российских вузов// Научные и технические библиотеки.- 2014, №5. – с.11

3. Солончук Т. А. Формирование информационных компетенций студентов на учебной дисциплине «Информационные технологии в образовании»/Образовательная деятельность в условиях подхода, основанного на компетенциях: опыт, проблемы, перспективы. Материалы открытых педагогических чтений (28 ноября 2007 года). г.Н. Тагил: НТФ ИРРО, ГОУ СПО НТПК №1, 2007 – 213с.

4. Юшко Г.Н. Научно-дидактические основы организации самостоятельной работы студентов в условиях рейтинговой системы обучения: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.08 теория и методика профессионального образования / Рост. гос. ун-т. Ростов-н/Д, 2001. 23 с.

УДК 378

Джаилканова М.К.

директор научной библиотеки КГНУ им.Ж.Баласагына

ПРОБЛЕМЫ И ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ БИБЛИОТЕКИ ВУЗА В ПРОЦЕССЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСТАНА

Аннотация: Бул макалада Кыргызстандагы жогорку окуу жайлардын китепканаларында билим берүүнү реформалоо процессиндеги алгылыктуу багыттар жана маселелер каралат.

Негизги сөздөр: билим берүүнүн реформасы, жождордун китепканалары, алгылыктуу багыттар жана маселелер.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы и приоритетные направления библиотеки вуза в процессе реформирования высшего образования Кыргызстана.

Ключевые слова: реформа образования, библиотеки вузов, проблемы и приоритетные направления

Аннотация: The article considers the problems and priorities of the university library in the process of reforming higher education in Kyrgyzstan.

Keywords: education reform, university libraries, problems and priorities

Сегодня Кыргызская Республика строит гибкую, открытую, соответствующую современным требованиям, национальную систему образования, опираясь на лучшие традиции отечественного образования и международный опыт. Многие вузы в республике перешли к организации учебного процесса на основе Болонской модели, которая провозглашает лозунг «Образование в течение всей жизни» способствует и самой библиотеке стать более творческим элементом в этой образовательной системе»[1].

Реформы образования Кыргызстана, несомненно, коснулись и библиотек вузов как социокультурного института, включенного в образовательное пространство.

Поэтому необходимо определить степень участия вузовской библиотеки в реформировании образования и обозначить приоритетные направления работы и проблемы, которые ей предстоит решать.

Во-первых, внедрение новой двухступенчатой системы обучения потребует информационной поддержки учебно-педагогической деятельности. Перед библиотеками стоит задача обеспечения документально-информационными ресурсами как узкой и глубокой специализации (магистратуры), так и широкой подготовки специалистов (бакалавра), а также предоставления возможности выпускникам постоянно обновлять знания.

Могут возникнуть трудности с качеством библиотечного фонда на различных носителях. Традиционные учебники, особенно технического профиля, могут не соответствовать программам. Магистрантам потребуются научно-исследовательская литература. В данном случае не будет требоваться книгообеспеченность, а будет нужно формировать так фонды, чтобы и после окончания вуза выпускники могли более глубоко специализироваться в своей профессии.

При соблюдении условий Болонской декларации как для вузов, так и для их библиотек сложность будет заключаться в согласовании системы стандартов, процедуры оценки качества, в частности, по вопросу обеспечения образовательного процесса учебной и научной литературой, что не исключает необходимости пересмотра подходов к формированию библиотечных фондов. В зарубежных библиотеках, как известно, основная составляющая библиотечных фондов – научная литература, включая цифровые полнотекстовые коллекции для информационного обеспечения научных исследований. В библиотеках западных вузов обеспечение студентов литературой также не предполагает приобретения многоэкземплярных изданий по утвержденным нормативам, но включает в себя возможность приобретения и возврата использованных книг для повторной продажи через книжные магазины [2].

Сегодня в библиотеках вузов Кыргызстана наоборот реально растут фонды литературы учебной. Поступление же научной литературы незначительно, не считая научных журналов, в то время как ставится задача увеличения фондов научной литературы, включая цифровые полнотекстовые коллекции. Однако доступ к таким ресурсам в вузовских библиотеках в настоящее время ограничен или отсутствует вообще.

Поскольку финансовые затраты на подобные информационные ресурсы значительны, от вузов потребуются скоординированность действий в комплектовании библиотек документными информационными ресурсами, особенно для приобретения электронных полнотекстовых ресурсов. Это приведет к переосмыслению сложившихся представлений об организации библиотечного дела в вузе.

Во-вторых, внедрение кредитно-модульной системы в организацию учебного процесса является одним из важнейших условий реформирования образования,

обучения в свете Болонских инициатив и предполагает, с одной стороны, повышение уровня и качества информационного обеспечения учебного процесса, с другой стороны – активизацию самостоятельной работы студента, эффективность которой напрямую зависит от уровня их информационной культуры.

Сегодня количество и разнообразие информационных ресурсов быстро увеличивается и, вместе с ними, растут объем и уровень сложности знаний и умений информационной культуры. Поэтому очень важно научить студентов работать с информационными потоками, электронными каталогами, информационными библиотечными ресурсами, полнотекстовыми базами данных и хорошо организованный доступ к ним. Несомненно, эффективность информационной подготовки студентов во многом зависит от понимания ее необходимости, как преподавателями, так и студентами.

Неравномерная степень подготовки студентов к работе с информационными потоками, электронными каталогами и другими инновациями, ведь студенты могут быть из отдаленных территорий, где еще возможно нет этих технических усовершенствований, потребует от библиотеки формирования информационно-библиографической грамотности для умения самостоятельно работать и чувствовать себя комфортно в этой библиотечной среде. Поэтому, активизируется и будет востребована работа вузовской библиотеки по формированию информационной культуры и созданию информационной среды.

В-третьих, эффективность формирования информационной культуры зависит от уровня информационной среды. Применительно к вузам информационная среда создается профессиональной деятельностью преподавателей и использованием библиотекой новых информационных технологий:

А) профессиональная деятельность преподавателей кафедр осуществляется по двум направлениям: научно-исследовательские работы, связанные с формированием информационной культуры студентов; практическое применение основ компьютерной грамотности и понимание закономерностей информационных процессов, передача навыков, знаний и умений преподавателей в изложении того или иного материала при изучении дисциплины, использование информационных ресурсов в профессиональной деятельности.

Б) деятельность библиотеки направлена на: внедрение новых информационных технологий; партнерство (сотрудничество) библиотеки и кафедр по созданию информационной среды; формирование информационной культуры. [2]

Достаточно перспективным в формировании информационной среды и информационной культуры является сотрудничество библиотеки с кафедрами, в процессе которого предполагается оценка преподавателями информационных ресурсов библиотеки, обновление и переосмысление методов предоставления информационных услуг и методов формирования информационной культуры.

В-четвертых, одним из требований, предусмотренных Болонской декларацией, является повышение качества подготовки специалистов с высшим образованием. Одним из условий повышения уровня образовательного процесса является внедрение

в вузовской библиотеке системы качества в соответствии с Международным стандартом ISO 11620 «Информация и документация. Показатели эффективности работы библиотек»[2].

Основным фактором повышения качества деятельности библиотеки является ориентация на пользователя. Библиотеки должны понимать текущие и прогнозировать будущие информационные потребности пользователей, создавать и предоставлять адекватные услуги.

Качество библиотечной услуги зависит от четырех взаимосвязанных составляющих: законы и нормы, которые регулируют деятельность библиотеки, затраты на финансирование, документально-информационное обеспечение, кадровое обеспечение.

Поэтому библиотекам крайне необходимы нормативно-правовые документы, которые должны регламентировать работу библиотек высших учебных заведений. В связи с этим, существует необходимость возрождения создания и деятельности Межведомственного совета по координации деятельности информационно-библиотечной системы республики.

В-пятых, реформирование образования и необходимость внедрения инноваций в работу вузовских библиотек требуют повышения профессионального уровня библиотечных специалистов.

В условиях информатизации образования и внедрения в практику работы библиотек автоматизированных информационных систем от библиотечных специалистов требуется повышение уровня теоретических знаний, практических умений и навыков использования компьютерных технологий, знания необходимого программного обеспечения, умения работать с программным пакетом Microsoft Office, ресурсами Интернет и его поисковыми системами.

В отсутствие централизованного повышения квалификации, библиотеки самостоятельно решают проблемы профессионализации своих кадров, однако этого недостаточно. Система повышения квалификации требует изменения приоритетов в содержании и уровне профессионального обучения библиотечных специалистов. Поэтому одним из направлений деятельности библиотек можно увидеть в предоставлении студентам возможности изучения иностранных языков. Ведь разработка совместных образовательных программ предполагает создание условий для изучения языков, в том числе и в библиотеке.

В заключении необходимо сказать, реформирование и внедрение новых образовательных технологий в системе высшего образования Кыргызстана, предусмотренных Болонскими инициативами, значительно усиливают роль библиотеки высшего учебного заведения в информационном обеспечении и сопровождении учебно-педагогической и научной деятельности вуза. Эффективность содействия инновациям в учебно-педагогическом процессе в значительной степени зависит и от состояния партнерских взаимоотношений библиотеки и вуза.

Список литературы:

1. Кудряшова, Г. Ю. Цели Болонского процесса и перспективы вузовских библиотек / Г. Ю. Кудряшова // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 6. – С. 65–79.
2. Лавриненко Л. Д. Роль библиотек в подготовке специалистов по Болонской системе// Вестник ТОГУ 2010. –№ 1(16). – С.215 – 218.
3. Международный стандарт ISO 11620 «Информация и документация. Показатели эффективности работы библиотек» [Электронный ресурс]. URL: www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail.htm?Csnumber=37853

УДК 351

Ахунов Ильдар Раисович
(КГУСТА)

ПРОБЛЕМЫ ЧТЕНИЯ И ПУТИ РЕШЕНИЯ ИХ В ВУЗАХ

Аннотация. *«Основная проблема высшего образования в Кыргызстане кроется в отсутствии интереса студентов и учащихся к чтению книг, отсутствие привычки посещать библиотеки и проводить свое свободное время в чтении. Данная проблема в рамках образовательной сферы имеет три действующие стороны: библиотека, учащийся и преподаватель. О практическом решении данной проблемы для каждой из этих сторон мы и поговорим в нашей статье».*

Ключевые слова: *библиотека, студент, пути решения, домашнее чтение, групповое чтение.*

«The basic problem of higher education in Kyrgyzstan lies in the lack of interest of students to read books, lack of habit to visit the library and spend their free time in reading. This problem in the educational sphere has three operating side library, student and teacher. On the practical solution of the problem for each of these aspects we will discuss in this article»

«المشكلة الأساسية في التعليم العالي في قرغزستان هي: عدم وجود الغبة لدى الطلاب لقراءة الكتب، عدم زيارة المكتبات و ملء الأوقات الفارغة بأشغال مختلفة ما عدا القراءة. هذه المشكلة في إطار الحقل التعليمي تحتي على ثلاثة الجوانب الأساسية: المكتبة و الطالب و المعلم. و في المقالة التالية نتكلم عن حلول هذه المشكلة لكل طرف من تلك الأطراف»

Введение: В настоящее время, с развитием технологии и открытием доступа к огромному массиву информации на просторах всемирной паутины, проблема книги, как таковой, перестала существовать. Любой человек в настоящее время может свободно приобрести, заказать или даже бесплатно скачать электронную версию понравившейся ему книги. Однако, проблема существует и она стоит очень остро, т.к. уровень грамотности среди молодежи, несмотря на большое количество информации, с каждым годом падает, кругозор у молодежи весьма ограничен. Безусловно,

существует также и финансовая сторона вопроса, т.к. не каждый студент может позволить себе покупать постоянно новые книги и тратить на них свои финансовые средства. Однако, с давних времен, для решения этой проблемы в государстве были открыты различные виды библиотек. Возникает разумный вопрос: так почему же молодежь перестала посещать библиотеки и читать книги? Данный вопрос или данная проблема имеет три основных действующих лица: это сама библиотека, студент или учащийся, преподаватель. Давайте рассмотрим проблемы касающиеся этих сторон подробнее:

Библиотека: Дабы не затрагивать проблемы каждой из библиотек в отдельности, поговорим об общей для всех библиотек проблеме. Современные библиотеки в Кыргызстане сильно устарели, они безнадежно проигрывают телевидению, Интернету и другим источникам информации, которые молодые люди используют в свободное от учебы время. Таким образом, с сожалением приходится констатировать, что книга потеряла престижность. Стала просто вещью, которой пользуются по-потребности. Прогресс теснит книгу по всем позициям и как инструмент образования и как элемент культуры, развлечения, потому что есть альтернатива. Но сегодня в наших руках появилось оружие, которое поможет библиотекам в нелегкой борьбе за читателя и с каждым днем это оружие становится все совершеннее. Имя ему мерчандайзинг.

Мерчандайзингом принято называть комплекс мероприятий, проводимых в зале открытого доступа для посетителей и направленных на эффективное представление и продвижение определенного товара, марки и т.д.

Мерчандайзинг включает в себя не только выкладку товара, но также расчет и построение оптимальной схемы движения потока людей, изучение целевых групп потребителей, факторов, влияющих на их поведение, методы управления восприятием посетителей. Все это касается библиотек самым непосредственным образом.

Всех пользователей, которые приходят в библиотеку условно можно разделить на три группы:

1. Пользователь четко знает, за чем пришел.
2. Пользователь примерно представляет, что хочет взять. Возможно, определил жанр или автора.
3. Пользователь совершенно не представляет, на чем остановит выбор. Он сделает свой выбор под влиянием импульса.

Наилучшее представление информационных носителей:

1. Поставить книги и максимально широкий ассортимент информационных носителей на полки. Если нет такой возможности, то оформить сведения о них как можно полнее и красочнее.

2. Привлечь внимание пользователей . Каждая зона, каждый стеллаж и полка должны быть «видимы».* Достичь можно: особым расположением стеллажей, цветом полок, подборкой серий, разделителями и пр.

3. Адресность и дифференцированность по праву считаются важнейшими принципами продвижения любого товара.

4. Очень эффективно ставить стеллаж с детской красочной литературой (любой) на взрослом абонементе.

5. Донести до пользователя информацию о значимости книги. Всеми доступными средствами «зацепить» его.

6. Воздействовать на все органы чувств (зрение, тактильные ощущения, даже запах, слух: хруст бумаги). Как ни мелко это может показаться, но на выборе эти факторы могут сказаться как положительно, так и отрицательно.

Еще: Все должно быть подписано, ведь читатель может и не спросить, уйдет ни с чем.

7. Всеми способами следует облегчить пользователю поиск. Чтобы без труда он мог найти самостоятельно не только то, что его интересует.

8. Неплохой эффект дает «горячий стеллаж» - это книги, востребованные школьниками студентами на определенной стадии учебного процесса.

9. Книжные развалы. Настоящий подарок для тех, кто привык ориентироваться на чужое мнение и просто любопытных¹.

Упомянутые выше сведения касались непосредственно бумажной части современной библиотеки, но т.к. мы живем в век цифровых технологий, то не стоит забывать о том, что библиотека также может развиваться в данном направлении. Уже существует пусть и небольшой рынок программного обеспечения для библиотек, так называемые программы под общим названием «Электронная библиотека», где есть каталогизация, аннотации к книгам, быстрый поиск по автору, по названию, по ключевым словам. В некоторых программах есть также привязка к электронной копии книги. Единственный существенный нюанс таких программ – это их цена. Не каждый ВУЗ может позволить себе оборудовать свою библиотеку такими программами, нанять специалиста по обслуживанию этой программы, вводу данных и т.д. Тем не менее, руководству ВУЗов следует знать и понимать, что данная инвестиция в образование при правильном и соответствующем финансировании очень быстро даст свои плоды, на порядок повысит уровень грамотности среди студентов, процент посещений библиотеки, общую успеваемость студентов. Следует помнить, что если учащийся не найдет искомое в своем ВУЗе он будет искать его в другом месте, где проконтролировать и направить его действия будет крайне сложно.

Учащийся или студент. Говорить о том, что наша молодежь совсем не читает, было абсолютно неправильно. Молодые люди, в настоящее время, сутками сидят в социальных сетях, посещают развлекательные порталы и другие виды сайтов. На этих сайтах часто публикуются различные выкладки из произведений, афоризмы, короткие истории, цитаты. В этом есть как положительная, так и отрицательная сторона. Следует признать, что в настоящее время невежество часто распространяется под маской знаний. Так, заинтересованные люди выкладывают цитаты и выражения, подписывая их чьим-либо известным именем, которые к этим людям не имеют

никакого отношения. Распространение экстремизма, неприязни и нетерпимости происходит именно по такому сценарию. Молодые люди, прочитав такое высказывание, принимают его за правду и не утруждают себя проверить надежность и правдивость такой цитаты. Так происходит бесконтрольное чтение, которое чаще приносит вред, чем пользу. Студенты должны четко понять этот важный аспект: не все, что сказано в Интернете, является правдой. Следует осторожно относиться ко всякого рода высказываниям, призывам, пропаганде. Необходимо проверять информацию. Для этого существуют библиотеки, преподаватели, ученые, которые могут направить студента, указать ему правильный путь в поисках информации, указать на ошибку или заведомо ложные сведения. Безусловно, молодых людей понять можно. Интернет экономит массу времени, максимально облегчает поиск, выдает точный и краткий ответ на поставленный вопрос. Уже не нужно читать всю книгу, чтобы узнать какой-то ответ, который кроется на ее страницах. Поисковые системы быстро и точно выдадут этот ответ. Поэтому, в плане образования и развития библиотека отстала от современных технических средств очень и очень сильно. Призыв к учащимся больше читать зачастую не имеет большого эффекта. И отсутствие интереса к чтению в большей степени сформировалась не сегодня и не вчера. Она формировалась в течение всех школьных лет обучения, начиная с раннего детства. Прививать любовь к чтению нужно в самом раннем возрасте, даже тогда, когда ребенок еще не умеет сам читать. Ситуацию можно исправить, если новое поколение молодых родителей будет прививать любовь к чтению своим детям с раннего возраста. Учитывая то влияние, которое оказывает взрослый на ребенка, старший на младшего, следует перейти к следующей стороне нашей проблемы – учителям.

Преподаватели. Большую роль в привитии любви к чтению у молодежи играют учителя и преподаватели. Вопросы, касающиеся педагогов и проблем современной молодежи в плане отсутствия интереса к чтению, можно разделить на две основные категории:

1) Технологическая и информационная отсталость многих педагогов. Не секрет, что большая часть современных учителей – это люди, которые росли и учились в век, когда не было такого развития технологии, отсутствовал Интернет и т.д. Отсталость преподавателей в этом плане увеличивает и так немалую пропасть между молодым поколением и старшим. Старательные студенты, которые приходят к учителю, чтобы узнать где лучше всего ему достать электронную книгу, прочитать интересную статью, узнать является ли посещаемый им интернет-ресурс хорошим и достоверным, зачастую не может найти ответов на свои вопросы. В этом вопросе руководство ВУЗа должно принимать активное участие в развитие своих кадров, устраивать тренинги и курсы именно в этом направлении, как бы это не смешно звучало, но необходимость этого существует и она довольно острая.

2) Второй стороной данной проблемы является то, что учителя не стремятся прививать любовь к чтению своим ученикам, не используют имеющийся в их руках

---

¹ «Особенности расстановки фонда в публичной библиотеке» Шостак Н.В., стр. 2-5.

административный ресурс. В этой связи хотелось бы указать на опыт европейских педагогов, который когда-то также применялся в СССР. Мы совсем забыли о таких вещах как домашнее чтение, групповое чтение, а ведь это прекрасные инструменты для привития интереса к чтению у молодежи. К примеру, в английском языке практически в любой учебной программе есть раздел – домашнее чтение.

Домашнее чтение: хотелось бы поговорить о домашнем чтении отдельно, т.к. это очень эффективный инструмент в интеллектуальном развитии нашей молодежи.

Следует перенять опыт наших западных коллег и всячески пропагандировать домашнее чтение. Однако, в этом вопросе также следует придерживаться определенной методики, т.к. задавая студенту на дом задание прочитать Иммануила Канта «Критика чистого разума», вы не только не привьете студенту любовь к чтению, но и убьете тот интерес, который у него был. В домашнее чтение следует выбирать легкие, интересные, развлекательные произведения, чтение которых может пробудить в учащемся интерес к чтению. В данном плане хорошо зарекомендовали себя книги с продолжением, т.е. серии приключенческих книг, фэнтези и т.п. Возьмите, к примеру, серию книг про Гарри Поттера – какую популярность они получили среди молодежи всего мира?! Для более гарантированного результата ВУЗ может использовать имеющиеся у него инструменты. К примеру, ввести домашнее прочтение 1 книги для допуска к модулю или 2-3 книг для допуска к семестру.

Групповое чтение: другим хорошим инструментом для привития интереса к чтению среди учащихся является групповое чтение, когда на постоянной основе (раз в неделю, раз в месяц и т.д.) студентов или учащихся собирают в большой аудитории, где преподаватель с хорошей дикцией и навыками литературного чтения, имеющий приятный голос и харизму, способный привлечь внимание молодежи, рассказывает им содержание той или иной книги, поэмы, повести, рассказа и т.п. Главным критерием при выборе книги для группового чтения, также следует искать в рейтингах популярности книг. Таким образом, дав учащимся возможность прочувствовать на себе все самые лучшие стороны чтения, учитель может направить учащихся дальше для самостоятельного прочтения той или иной книги. Данные занятия имеют большие перспективы методического развития, когда повествователем, с течением времени, могут выступать сами студенты.

В заключение хотелось бы сказать, что чтение – это основа любого развития и прогресса. И как любая основа чтение должно проходить в определенных рамках и контролироваться теми людьми, которые этот путь уже прошли. Наличие большого количества информации еще не говорит о ее безусловной пользе. Человек имеет ограниченные интеллектуальные возможности и принять весь объем информации просто не в состоянии. Стражами в этом очень важном и нужном процессе выступают библиотеки и учителя. Учитель направляет своих учеников в их первых шагах на данной стезе, прививает им любовь к чтению, выступает в роли рекламного агента, тогда как библиотека – это магазин знаний, работники которого призваны помогать читателям в поисках и приобретении нужных знаний. И для этих целей мы должны использовать все имеющиеся на данный момент огромные ресурсы – Интернет,

социальные сети, компьютеры, сотовые телефоны и планшеты и т.д. Распространять и контролировать распространение знаний – главная задача библиотеки.

Литература:

1. Голубков, Е.П. Маркетинг: Учебное пособие / Е.П. Голубков — М.: Изд. дом «Дриада», 2010. — 262 с.
2. Дихтль, Е. А. Практический маркетинг: учебное пособие / Е. А. Дихтль, С. М. Ервин, Х. В. Херагин — М.: Высшая школа, 2010. — 140 с.
3. Дорошев, В. И. Введение в теорию маркетинга: учебник / В. И. Дорошев. — М.: ИНФРА, 2010.- 258с.
4. Яковлева Е. Скажи, что ты читаешь, и станет ясно, какой будет Россия / Е. Яковлева // Рос. газ. – 2005. – 27 июль

УОК 027.7

Көккозова Т.

Ж.Баласагын атындагы КУУнун

*Илимий китепканасынын филология факультетинин
китепканасынын башкы китепканачысы*

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДА КИТЕПКАНАНЫН РОЛУ

Аннотация: Бул баяндамада жогорку окуу жайларындагы студенттердин билим алуусуна китепкананын ролу чоң экендиги айтылат.

Ачкыч сөздөр: электрондук китепкана, нуска, окурмандар залы, китепкана фонду

Аннотация: В этой статье автор докладывает значимый роль библиотеки для студентов получения образование в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: электронная библиотека, тираж, читальный зал, библиотечный фонд

Адамдын турмушунда китептин жана башка басма сөз чыгармаларынын мааниси эбегейсиз зор. Алар билим алуунун булагы катарында милдет аткарып жашоого жана иштөөгө үйрөтөт, дүйнөдө илим-билимдин өнүгүшүнө чоң таасири бар. Китептер, журналдар, газеталар-маданияттын кубаттуу куралы, жаштарды студенттерди билимге үйрөтүүнүн чыгармачылыка эмгектенүүнүн чыныгы жардамчысы болуп эсептелет.

Азыркы мезгилде интернет электрондук китепкана пайда болгондуктан, жаштар интернеттен эле билим алам дешет. Бирок жаштардын келечекке жол ачуусуна китептин пайдасы өтө маанилүү. Китеп акылга акыл кошуп, жан-дүйнөнү тазартат, жашоого болгон көз карашты түп тамырынан бери өзгөртүүгө жол чырак болуп берет. Китепсиз студенттердин билимин жогорулатуу жетишсиз деп эсептейм. Интернеттен окуш үчүн бардык техникалык жабдык жетиштүү болуш керек, экинчиден электр

энергиясы өчүп калса дагы интернет менен окууга тоскоолдук болот. Ошол себептен китептен окуп билим алуу, китеп аркылуу алынган билим жугумдуу болот. Өлкөбүздөгү ар бир жогорку окуу жайдын студенттери китепти китепканалардан жана китеп дүкөндөрүнөн сатып ала алат, бирок мурдагы совет мезилинде китеп окууга болгон талап эң зор болгондуктан, ал түгүл башка өлкөлөрдө эч качан болуп көрбөгөндөй эбегейсиз көп нуска менен биздин өлкөдө басылып чыгарылып турган китептер дагы биздин окурмандарды канааттандырган эмес. Анын үстүнө ар бир адам өзүнө керектүү китептерди өз үйүнө топтой алган. Мурдагы окурмандардын китепке болгон талабын Н.К.Крупская так көрсөткөн аныктама боюнча айтканда “Китептен коллективдүү түрдө пайдалануу” , “Бир эле китепти көп кишилер окугандыгынан китепкана китептин нускасын чынында эле көп эсе көбөйткөн болуп эсептейт”. Бирок китеп менен китепканалар гана канаттандыра алышат. Азыркы Жогорку окуу жайларда китепкананын өтө кең тармактары түзүлдү, ошондой эле интернет менен туташтырылган окурмандардын залдары бар. Окуучулар өзүнө керектүү маалыматты интернеттен таап окуганда кыскача маалыматты окуйт. Ал эми китепти окуп жатканда көрүү сезими менен эске тутуусу тең бирдей иштеп, адам китепти жакшы түшүнүп окуйт. Ошондуктан жогорку окуу жайынын студенттери үчүн жазылган окумуштуулардын китептерин көп санда китепканага алып берүүнү окуу жайлардын жетекчилиги биринчи орунга коюушу керек. Студенттердин билимдүү болушуна көңүл буруш керек. Азыр китепканаларга жаңы чыккан китептер аз санда алынып жатат, артыкча кыргызча китептер жетишсиз. Кийинки муунга көңүл буруп биринчи орунда алардын билимдүү болушун ойлош керек.

Жогорку окуу жайынын китепканасына студенттерден тышкары академиктер, окуу жайдын окумуштуу мугалимдери жана башка кызматкерлери, алар өздөрүнүн билим деңгээлин кеңейтүү үчүн илимий жана практикалык иштери үчүн китептерден гана пайдаланат.

Китеп окуучуларды кызыктырган көп кырдуу талаптарды канааттандыруу үчүн окурмандар көбүнчө бүткүл чыгармаларды топтоп китепканада топтолгон китептердин жыйындысынан окушат.

Жогорку окуу жайдын китепканасы ар бир факультетте уюшулган. Андагы китептер ошол факультетте окула турган китептердин негизги бөлүгү болуп эсептелет. Ар бир китепканадан мезгил мезгили менен чыгарылып туруучу басма сөздөрдү да табууга болот. Көпчүлүк учурда окуу жайдын окуучулары керектүү маалыматтарды китепканадан тышкары интернеттен издеп кыскача жооп алышат. Бирок мен филология факультетинде иштегендиктен кыргызча маалыматтар интернетте жетишсиз. Дал ушул жагдайдан улам китептен көп окушат. Өзүнүн кесибин мыкты калыптандырам деген филологдор китептен окуусу зарыл.

Филологдун сүйлөө жөндөмдүүлүгү башклардан айырмаланып турушу абзел. Китеп окуу өтө маанилүү жана пайдалуу. Жогорку окуу жайынын окуучулары үчүн китепкананын жана китептин пайдасы зор. Бекеринен В.И.Ленин “Окуу, окуу жана окуу ” деп айткан эмес. Качандыр бир мезгилде окурмандар көп болуп, китеп издеп окуган мезгили келет.

Жогорку окуу жайдын китепканасында иштеген китепканачы жогорку билимдүү, студенттердин билим алышына, китеп окушуна түздөн-түз жардам бере турган көпүрө болуусу, китепканадагы фондуну толук билүүсү, студенттер сураган маалыматты берген дилгир билимдүү болушу шарт. Өз кесибин мыкты билип жакшы иштеген ар бир кызматкер канчалык жакшы иштесе ошончолук рахат алат. 28-апрелде боло турган Махмуд Кашкари-Барскани атындагы Чыгыш университетинде өткөрүлө турган конференциянын темасы “Роль библиотеки в условиях реформ высшего образования”. Бул тема биринчи жолу жогорку окуу жайлардын китепканасы жөнүндө иш чара болуп эсептелет. Бул иш чарада китепканага тийиштүү көп пайдалуу кеңеш, тажрыйба топтойбуз деп ишенем.

УОК 02 (09)

С.С.Мамбетова

Ош МУнун илимий китепканасынын директору

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ИЛИМИЙ КИТЕПКАНАСЫ

Аннотация. *Макалада Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканасынын тарыхы, өнүгүүсү жана келечектеги максаттары каралган.*

Ачкыч сөздөр: *Китеп, тарых, китеп фонду, окурман*

Аннотация. *В этой статье рассматривается история научной библиотеки Ошского государственного университета и перспективы развития.*

Ключевые слова: *Книга, история, книжный фонд, читатель.*

Key words: *book, history, book found, reader.*

The article deals with the history of scientific library of Osh State University and prospective of its development.

Китеп ар кыл маалыматтарды өзүнө камтып, эски менен жаңыны, улуу менен кичүүнү, эл менен элди бириктирүү касиетине эгедер. Китепти кеңешчи, ишенимдүү дос десе да болот. Ар бир муун өзүнө ачылыш жасап, жашоосунда кайра-кайра аларга кайрылып турат. Чыгарманы кайра кайрылып окуу, адамдын руханий дүйнөсүн көтөрө турган касиетин сезген араб жазуучусу Аббас Махмуд аль-Аккад: “Бир сыйрадан эки китепти окуганыңа караганда, бир китепти эки сыйра окуп чыкканың терең жана маанилүү”, -деген.

Китепкананын тарыхы, көргөзгөн кызматы, элге, илимге, билимге, маалыматтык технологиялардын өнүгүшүнө кошкон зор салымы белгилүү. Китепкана ишинде библиография өзүнчө бир чоң илим.

Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканасынын тарыхында китепкананы түптөгөн улуу инсандарыбыз А.И.Федорова, Ф.Х.Дауранова, К.Турсунова, А.В.Ильевалардын отуз жылдан ашык өмүрүн китепкана кызматына арнап, китепканалык фондду жарым миллион нускага жеткирген. 1947-жылдан 1996-

жылга чейин китепкананын директору болуп эмгектенген М.Ю.Клебанованын иш аракеттери менен тыгыз байланышта.

1996-жылдан 2005-жылга чейин А.Г.Ибрагимова университеттин илимий китепканасынын директору болуп эмгектенген мезгилде китеп фонду 730 миң нускадагы окуу китептери, окуу-методикалык колдонмолор, илимий багыттагы монографиялар, диссертациялар, монографиялар, сөздүктөр, энциклопедиялар жана башка багыттагы китептер менен толукталып фонд 812661 нускага чейин жеткен. Университеттин илимий китепканасы ошол жылдары Сүлүктү, Жалал-Абад, Кызыл-Кыя шаарларында ачылган окуу филиалдарынын, Өзгөн медициналык колледждин, Бишкектеги Арашан гуманитардык институтунун окурмандарын да окуу китептери, окуу методикалык колдонмолор, мектептин окуу китептери менен камсыздаган.

2005-жылдын октябрь айынан 2009-жылдын апрель айына чейин университеттин илимий китепканасынын директору болуп С.С.Токтомамбетова эмгектенген. Бул жылдары Сүлүктү, Жалал-Абад, Кызыл-Кыя шаарларындагы окуу филиалдары жабылып, мурдагы жөнөтүлгөн китептерди кайра кабыл алган.

2009-жылдан 2011-жылга чейин университеттин илимий китепканасы жаңы технологиялар жана инвестициялар департаментинин карамагына өтүп, төрт борбордук китепкана, үч бөлүм иш алып барышкан. Департаменттин биринчи директору биология илимдеринин кандидаты, доцент Т.К.Эркебаев, андан кийин департаменттин директору педагогика илиминин кандидаты, доцент, шаардык кеңештин депутаты Т.А.Жоробеков эмгектенишкен мезгилде бул китеп фонду 880 миң нусканы түзүп, китепканада электрондук окулуктарды түзүү боюнча иштер жүргүзүлө баштаган.

Ош мамлекеттик университетинин окумуштуулар кеңешинин 25-октябрь 2011-жылдагы № 2-токтомунун чечимине ылайык, ректордун 2011-жылы 25-ноябрь айында № 652-буйругунун негизинде университеттин китепканасынын жалпы ишмердүүлүгүн өнүктүрүү жана оптималдаштыруу максатында жаңы технологиялар жана инвестиция департаментинин алдындагы китепканасынын структурасы жоюлуп, учурдун талабына ылайык университеттин илимий китепкананын жаңы структурасы кабыл алынган. 2011-жылдан бери университеттин илимий китепканасынын директору болуп Мамбетова Сайраш Сатындиевна иштеп келе жатат.

ОшМУнун тарыхына сарасеп салсак, Кыргызстандын Түштүгүндөгү мектеп мугалимдеринин жетишпестигин жоюу үчүн Кыргызстан КП(Б) БКнын 1939-жылдын 22-25-февралындагы III сүздинде кабыл алынган резолюцияда Ош мугалимдер институтун ачуу чечими чыккан. Кыргыз Эл комиссарлар Советинин 1939-жылдын 10-августундагы жыйынынын чечими менен Ош мугалимдер институту ачылган.

Ош мугалимдер институтуна Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында 1942-жылдын 20-сентябрында Ростов мамлекеттик университети, Ростов мамлекеттик педагогикалык институту көчүрүлүп келинген.

СССР Министирлер Советинин 1951-жылдын 24-майындагы токтомуна ылайык Ош мугалимдер институту – Ош мамлекеттик педагогикалык институту болуп түзүлгөн.

Союз мезгилинде Ош мамлекеттик педагогикалык институту СССРдеги эн мыкты 10 педагогикалык институттун таанымал курамына кирген.

1992-жылы 17-июнда Президенттин Указы менен ОМПИ-Ош мамлекеттик университети болуп түзүлүп, Кыргызстандагы башка университеттерден айырмаланып, эл аралык билим берүү мейкиндигине интеграцияланууну алгачкылардан болуп баштаган. (1)

Улуу Ата Мекендик согуш мезгилинде, 1942-жылы Ош шаарына эвакуацияланып көчүрүлүп келген Ростов университетинин китепканалык фонду Ош мугалимдер институтунун 8 миң нусканы түзгөн китеп фондунга кошулган. (2).

Университетте студенттер үчүн сапаттуу билим алууга бардык шарттар түзүлгөн. Билим берүүнүн электрондук башкаруу системасы, окутуунун классикалык формасы жана инновациялык технологиялары кеңири колдонулат. ОшМУ өзүн коомчулуктун көзөмөлүндө турган ачык университет катары көрсөтүп келе жатат.

Алдыңкы бүтүрүүчүлөрүбүз негизинен Кыргызстандын, андан сырткары Американын, Европанын, Азиянын, белгилүү мекемелеринде абройлуу уюмдарында башкалардан профессионалдык, интеллектуалдык деңгээли төмөн эмес экендигин далилдеп ийгиликтүү иштеп жатышат.

Бүтүрүүчүлөрдүн арасында Эл мугалимдери, Эл артисттери, академиктер, мамлекеттик жана коомдук ишмерлер, министрлер, депутаттар, акимдер, саясатчылар, көрүнүктүү мугалимдер, дарыгерлер, юристтер, генералдар, чыгаан журналисттер ж.б. тармактардын белгилүү өкүлдөрү бар.

Азыр университетте 72 багыт боюнча 28 000ден ашуун студенттер окушат. Бүгүн ОшМУда 27 мамлекеттен келген 1700дөн ашуун чет өлкөлүк студенттер билим алышат.

Окутуучулардын ичинде 62 илимдин докторлору, профессорлор, 320дан ашуун илимдин кандидаттары, доценттер, 30га жакын Кыргыз Республикасынын илимине, билим берүүсүнө, саламаттык сактоосуна, маданиятына, спортуна эмгек сиңирген ишмерлер, 3 Эл артисти, 1 Эл сүрөтчүсү, 2 Кыргыз Улуттук Илимдер академиясынын академиги, 2 Улуттук академиянын мүчө-корреспонденттери эмгектенишет.

Учурда Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканасындагы үч бөлүм, 11 абонемент, 10 окуу залы, 5 кафедралык окуу залдар студенттердин үзгүлтүксүз билим алуусуна, аспиранттар, окумуштуулар, окутуучулар жана кызматкерлердин китепканадан эркин пайдалануусун камсыз кылуу, өзгөчө жаңы маалымат-технологиялык каражаттарын колдонуу менен 48 тажрыйбалуу китепканачылар иш алып барышууда.

Китепкананын фондусунун өсүшүнө Мега-проект “Пушкинская библиотека” жана Сорос-Кыргызстан” фондунун салымы чоң. 1996-2001-жылдары университетти китепканасына 855 нускада окуу китептер Мега-проект “Пушкинская библиотекадан”, ал эми 21416 нускадагы сөздүктөр менен окуу китептери “Сорос-

Кыргызстан” фондусунан, “Раритет” фирмасынан 2 403 даана китеп 2 428 701 сомдук жана “Жети түс” фирмасынан 4 572 696 сомдук 17 385 даана китеп келип түшкөн.

Китепканалык фондду толуктоодо “Раритет”, “Кел-Кел” фирмалары менен кызматташуудабыз. Демек, китепканада 996 миңден ашуун университеттин китепканалык фонду 75 жыл аралыгында 100 эсеге өстү.

Күйөрмандардан таберикке келген 21557 китеп университеттин китепканалык фондуна кошулуп, жыйынтыгында илимий китепкананын китеп фондусу бүгүнкү күндө бир миллиондон ашып, мына ушундай уникалдуу китеп фондусунан окурмандар гуманитардык, техникалык, табигый илимдерге байланышкан адабияттарды кыргыз, орус, өзбек, англис, немец, түрк, кытай, корей, француз жана араб тилдеринде пайдалана алышат.

Беш жылдын ичинде илимий китепкананын фондуна таберикке берген окуу китептери үчүн 36 китеп күйөрмандарына “ЫРААЗЫЧЫЛЫК КАТ” жөнөтүлдү.

Заман талабына ылайык окуу китептери жана окуу методикалык колдонмолордун 14 316 электрондук түрүн окурмандар пайдаланууда. Алардын ичинен 6 645 орус, 6922 англис, 749 аталыштагы компакт-дисктеги окуу китептерди колдонууда.

Китепкана жыл сайын жергиликтүү жана чет элдик мезгилдүү басылмаларга жазылып, окурмандарын акысыз тейлөө менен камсыздайт. 2015-жылы 1204103 сомдук 110 аталыштагы, 2016-жылы биринчи жарым жылдыкка 94 аталыштагы 510 515 сомдук мезгилдүү басылмаларына жазылган.

Учурда китепкана ОшМУнун окумуштууларынын, башка ЖОЖдордун окумуштууларынын авторефераттары, диссертациялары, монографиялары жана “ОшМУнун жарчысы” илимий журналы менен толукталып турат. 1-сентябрь 2016-жылга карата фондго келип түшкөн **2879** нускадагы авторефераттар жана **185** нускадагы диссертациялар келип түшүп эркин пайдаланууда.

1939-жылдан 2013-жылга чейинки 13 миң даана илимий-белгилүү журналдар, Кыргызстандын жана Орусиянын УИА (Улуттук илимдер академиясынын) журналдары, Кыргызстандын жана Орусиянын китеп палатасынын летописи жана мезгилдүү басылмалары сактоо мөөнөтү узартылып, кайра мукабаланган.(3).

“Ош мамлекеттик университетинин 2011-2015-жылга өнүктүрүү концепциясында” белгиленгендей жакынкы беш жылдын аралыгында жаңы технологиялар менен жабдылган заманбап китепканага өтүү максатында китепканадагы негизги окуу китептерин, авторефераттарды, диссертацияларды, монографияларды, кээ бир илимий-популярдык макалаларды электрондук формага өткөрүү жана толугу менен автоматташтырылган китепкана түзүү, электрондук автоматташтырылган информациялык жана телекоммуникациялык каражаттарды колдонууну кеңейтүүнүн аракетинде “ИРБИС-64” тутумунун беш автоматташтырылган жумушчу орунунун (АЖО) программасы, илимий китепкананын 2013-2015-жылдары “ИРБИС-64” программасы боюнча аткарыла турган иштердин планы кабыл алынган.

“ИРБИС-64” тутумунун беш программасы жөнүндө маалыматтар:

1. “АЖО-Каталогдоочу” программасы жаңы түшкөн окуу китептердин, университеттин окуу программасында бекитилген адабияттардын, авторефераттардын, диссертациялардын, монографиялардын, илимий-популярдык макалалардын, мезгилдүү басылмалардын электрондук каталогун түзөт.

2. “АЖО-Комплектөөчү” программасы окурмандардын суроо-талаптарын, муктаждыктарын канаттандыруу үчүн заявклар менен иш алып барат.

3. “АЖО-Китеп берүүчү” программасы университеттин китепканалык фонду жөнүндө маалыматтардын электрондук каталогу бүткөндөн кийин окурмандарды тейлейт.

4. “АЖО-Окурман” программасы окурмандар жөнүндө толук маалыматтарды киргизүү, алган же тапшырган китептери боюнча маалыматтарды каттайт жана окурмандар үчүн электрондук окурмандык билетти чыгарат.

5. “АЖО-Администратор” программасы бардык электрондук базалардын иштерин көзөмөлдөйт жана тиешелүү документтердин негизинде китептерди университеттин китепканалык фондунан чыгарат.

2013-жылы 21-23-ноябрда университеттин башкы имаратында “ИРБИС-64” тутумуна кошулуу салтанаты өткөрүлдү. Салтанаттан кийин И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин китепканасынын директору, республикадагы китепканачылардын коомдук бирикмесинин президенти, т.и.к., доцент Н.А.Давлетьярова, ошол эле университеттин китепканасынын маалымат ресурстар бөлүмүнүн башчысы А.Рысманова, ректорат, факультеттин декандары, коллеждин директорлору, структуранын жетекчилери, китепканачылары жана Ош гуманитардык педагогикалык институттун китепканачыларынын катышуусу менен “ИРБИС-64 тутумунун беш программасын пайдалануу учурдун талабы” деп аталган илимий практикалык семинар өткөрдү.

2013-жылы 22-ноябрда биринчи жолу “ИРБИС-64” тутумунун “АЖО-Каталогдоочу” программасына А.Баронина “Этническая психология” окуу китебине биринчилерден болуп 977245 номердеги штрих код коюлду.

Бүгүнкү күндө китепкана ресурстарын уюштуруу борборуна жаңы келип түшкөн китептерди “ИРБИС-64” тутумунун “АЖО-Каталогдоочу” программасына 21455 аталыштагы 119584 даана окуу китептери, ал эми маалымат-библиографиялык бөлүмү 110 түрдүү 14105 даана илимий журналдын, 1227 автореферат, 43 диссертациянын, 110 аталыштагы мезгилдүү басылмалардын электрондук каталогу түзүлүп, штрих коддор коюлду. Китепкананын интернет баракчасы [\(kitech-osu\)](http://www.oshsu.kg) (веб-сайтын) ачылды.

Университеттин китепканасынын эң негизги милдеттеринин бири болуп эсептелген китеп жөнүндө маалыматтарды альфавиттик, систематикалык, эсептик каталог жана жаңыдан түзүлүп жаткан электрондук каталог кызмат көрсөтө алат.

2012-жылы китепкананын маалымат-библиографиялык бөлүмү дүйнөлүк Букросинг (bookcrossing) –дүйнө жүзүн бир бүтүн китепканага айлантуучу кыймылына кошулуу үчүн атайын “коопсуз текче” уюштурду. Мындан ары, каалаган

окурман бул текчеден жактырган китепти алып окуганга жана өзү окуп жакшы таасир алган китебин “-менден башкалар да окусун” –деген максат менен ушул текчеге коюуга мүмкүнчүлүк түзүлдү. 200 даана китеп дүйнөнү кыдырып окурмандардын биринин колунан бирине өтүүдө.

2012-жылы “Манас баяны – ыйык көркөм сөз өнөрү” сынагында “Эң мыкты көргөзмөнү уюштургандыгы үчүн” Ош мамлекеттик университетинин илимий китепканасына Ош облусунун мамлекеттик администрациясына караштуу Мамлекеттик тилди өнүктүрүү фондунун дипломун директору А.Телекманова тапшырды.

2013-жылы маалымат-библиографиялык бөлүмдүн башчысы Е.В.Кушнарванын демилгеси менен “Вместе поможем городской детской библиотеке”-деген бурч уюштурулуп шаардык балдар китепканасына, облустук Таш Мияшев атындагы балдар китепканасына 1 500 балдар үчүн жомоктор, аңгемелер, пьесалар тапшырылды. 27-май “Кыргыз Республикасынын китепканалар күнүнө” карата балдар үчүн уюштурулган акцияга колдоо көрсөткөндүгү үчүн маалымат-библиографиялык бөлүмдүн башчысы Е.В.Кушнаревага областык жетекчиликтин атынан “Ыраазычылык каты” ыйгарылды..

Университетибиздин илимий китепканасынын максаты чыгармаларды окууга жана жан дүйнөсүн азыктандырууга үндөө менен Ала-тоолук атуулдардын эмгектерин, эрдиктерин, акылмандуулугун, трагедиялуу тагдырларын жаштарга жеткирүү, ата-бабабыздын мурастарын даңазалоо, дүйнө таанымын ойготуу, руханий жана адеп-ахлактык жактан тарбиялоодо китепкана менен окурмандын ортосундагы байланышты бекемдөөгө аракет көрүп 2012-жылдан баштап **“Адамзаттын жан азыгы – китеп”** аттуу иш чараны өткөрүп келебиз. Билим берүү, илим, маданият жана маалымат багыттарында китепканалардын олуттуу салымын белгилөө менен коомдогу ордун жогорулатуу жана авторлордун китептери канчалык деңгээлде окурмандардын керектөөсүнө жооп берерин билүү максатында **“Мыкты китепкана”**, **“Мыкты окуу зал”**, **“Мыкты китепканачы”**, **“Мыкты бөлүм”**, **“Мыкты башкы китепканачы”**, **“Мыкты китепканачы”**, **“Мыкты автор”**, **“Мыкты окурман”** конкурсун уюштуруп, жеңүүчүлөрү акчалай сыйлык жана 1-2-3-даражадагы дипломдор менен сыйлангандыгы туралуу кеңири маалыматтарды жана ошону менен бирге ОшМУнун илимий китепканасынын www.oshsu.kg (kitech-osu) сайтынан китепкананын максаты жана милдети, иштөө графиги, маалымат стенди, байланыштар, китепкана ресурстарын уюштуруу борбору, маалымат-библиографиялык бөлүмү, китепти сактоо бөлүмү, китепкана жөнүндө, түзүлүш курамы, жаңылыктар, пайдалуу кенештер, жаңы окуу куралдар, электрондук каталог, электрондук китепкана, ардагерлер, абитуриенттер үчүн бурч, прайс баракчасы, сүрөт галарейасы, китепкананын эрежеси, окурмандардын укугу жана милдети менен таанышып турсаңыздар болот.

2013-жылы чыккан БИБЛИО ПУЛЬС илимий маалымат журналдын № 1-2 санында (4) “...Модернизация ВУЗовской библиотеки-залог успешной подготовки конкурентоспособных кадров...” ОшМУнун ректору, профессор К.А.Исаковдун, “Ош

мамлекеттик университетинин илимий китепканасы: тарыхы, өнүгүүсү, келечеги” илимий китепкананын директору С.С.Мамбетованын, “Взгляд в будущее” маалымат-библиографиялык бөлүмдүн мурдагы башчысы Е.В.Кушнарванын, “Окурмандарга кеңеш жана маалымат”, “Сурагыла жооп беребиз”, “Китепканадан пайдалануунун эрежелери”, “Окурмандардын эсине” аттуу макалалар университеттин “Нур” гезити аркылуу “Окурмандар менен ой бөлүшөбүз” деген рубрикада жарык көрүп турат. Китепканачылар өздөрүнүн билимин үзгүлтүксүз жогорулатуу үчүн үзгүлтүксүз билим берүү институту тарабынан уюштурулган “Китепканачылык билимин өркүндөтүү” курсунда окуп сертификат алууга жетишишти.

2013-жылдын 19-мартта Кыргыз виртуалдык илимий китепканасы (ВИК) программасынын бетачары өткөрүлгөн, анын натыйжасында ыкчам издеп табууну камсыз кылуучу жана миллиондогон илимий макалалардын толук текстин алууга мүмкүндүк берүүчү ВИК сайтына жол ачылды.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Маданият, искусство жана маалымат кызматкерлеринин эмгек стажына карата кошумча акы төлөө” 2011-жылы 13-сентябрда чыккан № 545-токтомунун негизинде китепканачыларга 10% тен 30% ке чейин кошумча акы төлөнөт.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2002-жыл 25-марттагы № 161 токтомунун негизинде китепканачылардын эмгек шарттарынын оордугун жана зыяндуулугун жеңилдетүү үчүн кошумча акы төлөө жана башка социалдык колдоолор көрсөтүлөт.

Китепканачыларга жылына бир жолу 28 календардык, Ош МУдагы 15 жылдан ашкан эмгек стажын эске алуу менен негизги акы төөлөнүүчү эмгек өргүүсүнө кошумча укуктук гарантия катарында жети күн өлчөмүндөгү кошумча өргүү берилет.

2014-жылдын 22-24-октябрь айында ОшМУнун 75 жылдык маарекесине карата 38 жыл эмгектенген Касымалиева Токтобү Касымалиевна, 36 жыл эмгектенген Галишина Райса Юнусовна университетибиздин “Ардактуу Ардагери” наамына, 33 жыл эмгектенген Мураталиева Кулумбюбю Джакыпбаевна, 30 жыл эмгектенген Мамбетова Сайраш Сатындиевна Ош шаарынын мэриясынын “Ардак Грамотасы” менен сыйланды.

2015-жылдын 15-21-ноябрына чейин Бишкек шаарындагы И.Раззаков атындагы кыргыз мамлекеттик техникалык университетте “Автоматташтырылган китепкана системасы. ИРБИС-64 системасынын модулу, Электрондук документация. AVN жана китепкана” аттуу курсуна китепти сактоо бөлүмүнүн башчысы Жапаркулова С.М., маалымат-библиографиялык бөлүмдүн убактылуу башчысы Пасанова К.Б., медицина факультетинин улуу китепканачысы Арзыбаева Д.А., № 2-китепкананын башкы китепканачысы Абдырахманова С.Т. билимин жогорулатып, аралыкта окутуу жана квалификацияны жогорулатуу институту тарабынан сертификат берилди

Китепкана жана коом бүтүндөй технологиялык жана социалдык революцияны башынан кечирүүдө. Ошого карабастан, китепкана – маалымат берүүчү бирден-бир маанилүү стратегиялык агым болуп, ишмердүүлүк жактан улуулардын таалим-тарбиясын, акыл-насаатын өзүбүзгө сиңирип, коомдо социалдык түзүлүштү,

экономиканы өзгөртүүдө чечүүчү таасирин тийгизет. Ошондуктан өлкөбүздөгү ар бир китепкана кыйынчылыктарга карабастан окурмандарга так маалыматтарды жеткирүүнүн үстүндө иштөө менен билим деңгээлин көтөрүүгө өз салымдарын кошуусу керек.

Кыргызстандын ЖОЖдорундагы илимий китепканалардын абалы жана келечеги жөнүндө иликтөө жүргүзүү менен шаардагы, айыл-кыштактагы мектептердин китепканасынын абалын оңдоого көмөк көрсөтүү учурдун талабы.

Пайдаланылган адабияттар:

1. К.А.Исаков “ОшМУда окуганым жана иштегениме сыймыктанам” – Ош: 2014.-108 б. “Славная 75-летняя история ОшГУ” 75-83бб.
2. (Паспорт библиотеки ОшГУ, Ош-1997, Составители: А.Г.Ибрагимова, Кыбыраев А.О, Абдрахманов А.)
3. Ош мамлекеттик университети “Билим берүү сапарында 60 жыл” –Ош-2012, 327-329 бб.
4. Библио Пульс научно-информационный журнал № 1-2 , 2013- г. “Статус: вузовская библиотека”, 28-36 стр.

УОК 82

Жапарова А. А.

И. Арабаев ат. КМУ, изденүүчү

АЙТЫШ ӨНӨРҮНҮН ПАЙДА БОЛУШУ КООМДУК ТУРМУШТАГЫ ФУНКЦИЯСЫ ТУУРАЛУУ

Аннотация: Бул макалада автор айтыш өнөрүнүн алгач байыркы кыргыз элинде пайда болгондугун баяндайт.

Ачкыч сөздөр: айтыш өнөрү, чечендик өнөр, этнография, философия, дидактика, төкмөлүк өнөр.

Аннотация: Автор статьи доказывает, что происхождение искусства импровизации у кыргызского народа складывается с древности.

Ключевые слова: искусства импровизации, ораторское искусства, этнография, философия, дидактика

At this article the author tells about an origin and an improvization of art of the Kyrgyz people

Айтыш ырлары мазмунуна элдин философиялык, дидактикалык, социалдык, саясий жана башка көз караштарын камтый алгандыгы менен өзгөчөлөнүп, “сөз” жаралгандан бери адамдарга кызмат кылган оозеки көркөм жанрлардын бири. Адам баласынын жашоо нугу карама-каршылыктардын, ак-каранын күрөшүнөн турса, айтыш жанры мындай реалдуу көрүнүштү көркөм чагылдырып берүү максатында

пайда болгон. Айтыш жанрын карапайым эл жана эл ичинен чыккан акындар, сынчылар, ойчулдар, чечендер жаратышып, коом (уруу) мүчөлөрүн адамдык мыкты сапаттарга чакырып, тарбиялоодо, элдин дүйнөтаанымын мурдагы муундун тажрыйбаларына таянып калыптандыруу жана өнүктүрүү боюнча өз бетинче турмуштук мектеп ролун ойногондугун жокко чыгарууга болбос.

“Ырчылык (төкмөлүк) өнөр адамзаттын көркөм ойлоосунун бир бутагы катарында коомдун алгачкы баскычында эле бүчүр байлап, ар бир элдин коомдук-саясий, коомдук-экономикалык түзүлүшүнө, тарыхый-турмуштук, чарбачылык, этнографиялык өзгөчөлүгүнө, улуттук, адеп-ахлактык мүнөзүнө, ой жүгүртүү, баамдоо, көркөм деңгээлине карата өйдө, ылдый калыптанып, өсүп-өнүгүү жолун басып өткөн. Башатында көркөм ойлоонун синкреттик формасы катарында кабылдоо, негизинен, адамзат баласы үчүн жалпы болгондугуна карабастан, өсүү процесси бирдей болгон эмес, бир элде салттуу жанрдын деңгээлине көтөрүлбөсө, же эрте өчсө, кыргыз, казак сыяктуу көчмөн турмушта жашап, отурукташууга кечирээк өткөн элдерде азыркы мезгилде да төкмөчүлүктүн айрым салттуу белгилери сакталып келе жатат”. Тилекке каршы, байыркы ата-бабаларыбыздын тагдырын, социалдык, саясий абалдарын, тажрыйбаларын чагылдырган акындардын аттары белгисиз калса да, алардын айрым чыгармалары же алардын үзүндүлөрү эл көөнүнөн түнөк таап, алымча-кошумчалар менен элдик чыгармалардын корунда сакталып келүүдө.

Буга бир мисал легендарлуу ырчылар Токтогулдун, Асан Кайгынын, Кет Буканын ысымдарын атоо жетиштүү. Алардын чыгармаларынан айрым гана үзүндүлөр соңку муунга жетип, булар жалпы түрк тилдүү элдер ичинде орток мурас катары кабылданып келүүдө. Айрыкча алар кыргыз жана казак элдеринин ортосунда “меники - меники” болуп жүрүшөт. Байыркы мезгилдеги оозеки адабияттын үлгүлөрү тууралуу каерде, кимде сөз болбосун, биринчи кезекте жогоруда эскерилген, легендарлык акындар делинген ысымдар тизме башында тургандыгы айтканга далил. Мисалы, казак фольклористи М. Магауиндин “Казак хандыгы доорундагы адабият” (1992) жогорку окуу жайы үчүн окуу куралында, “Казак адабиятынын тарыхы” 10 томдуктун төртүнчү тому (2005), кыргыздарда М. Абдылдаев түзгөн жана баш сөзүн жазган “Легендарлуу ырчылар жана сынчылар” (1994) жыйнакта, “Кыргыз адабиятынын тарыхы” 7 томдуктун 1-тому жана башка изилдөөлөрдөн жолуктурууга болот. Ошондой эле легендарлуу ырчылардын өмүр жолу, чыгармачылыгы тууралуу эмгектерди жазууга филология илимдеринин доктору Л. Үкүбаева, тарых илимдеринин доктору С.Кайыпов да салымдарын кошушкандыктары белгилүү.

Легендарлуу ырчылардын чыгармачылыгында алардын айтыш жанрындагы эч бир үлгүсү, бери дегенде үзүндүсү биздин доорго келип жетпептир. Бирок айтылуу Токтогулдун “Жаныбек ханды табалап ырдаганы” деген үзүндүсүндө (Тоголок Молдонун варианты боюнча) анын:

Жалпы түрктө сайраган, -
Булбул элем Токтогул.

Чарчабаган аргымак,
Дулдул элем Токтогул.
Тартынбаган ар иштен –
Кургур элем Токтогул.
Качырганын кайсаган –
Тунжур элем Токтогул,–

дегенине караганда Токтогул да далай башка ырчылар менен беттешүүдө “качырганын кайсаган”, мындайча айтканда ырдан алдырбаган таланттуудан болгону билинип турат.

Айтыш ырларынын пайда болуш тегине карата кыргыз жана казак илимпоздорунун пикирлеринде жакындык бар. Кыргыз адабияты боюнча эмгекте: “Кыргыз эл ырчыларынын чыгармалары жалпы маданиятыбызда эң бир орчундуу орун ээлеген мурастарыбыздын бири. Элибиздин руханий көркөм дүйнөсүн, байлыгын акындар поэзиясысыз таптакыр элестетүүгө болбойт”, - деп акыйкаттуу белгиленген. Ушундай эле пикир казак адабиятынын тарыхында жолугат. Мындан келип айтыш жанры байыркы мезгилдерге таандык, эзелки чыгармачылыктын түрү экендигин белгилешет. Эки элде айтыш жанрынын пайда болуу, өнүгүшү, калыптануу стадиялары негизинен айырмасыз. Буга себеп эки элдин узак кылымдар бирге жашашы, жоо жоолашууда туу түбүндө бирге туруусу маданий байланыштын бек сакталышына өбөлгө болуп келген. Бул маселе тууралуу адабиятчы Ж. Таштемиров мындай деген: “Эгер биз мурастарга көз жүгүртүп карай турган болсок, элибиздин маданий байланышы үч булакка негизделип өнүккөнүн даана байкайбыз. Биринчи булак катары кыргыз менен казак элинин оозеки чыгармачылыгын көрсөтүүгө болот. Эки элдин оозеки чыгармаларынын айрым түрлөрү кыргызга да, казакка да бирдей даражада айтылат. Мындай окшоштуктар жалаң гана эпикалык жанр жомоктордон же дастандардан эмес, табышмак, макал менен ылакап жана лирикалык ырлардан да кездешет. Экинчи булак катары акындардын чыгармачылык байланышын белгилөөнү туура табабыз. Үчүнчүсү жарык көргөн китептерден айрым акындардын чыгармаларын окуп таанышуу процесстери маданий байланыштын далили болуп саналат.

Кыргыз менен казактар дайыма аралаш, дайыма катнаш жүргөн эл. Этнографиялык үрп-адаты окшош, ары бир-бирине тек жагынан жакын эл. Ошон үчүн тыбыштык өзгөчөлүгүнө карабай, айткан сөздөрү эки элге бирдей түшүнүктүү. Мунун өзү маданий байланышты чындоонун стимулу болгон. Акындар бир элдин маданий байлыгын экинчи элге тааныштырууда зор роль ойногонун жогор жакта айтканбыз. Бул сөз көбүнчө кыргыз менен казак өндүү ирегелеш элге таандык экенин баса көрсөтүүгө тийишпиз. Чындыгында, кыргыз менен казак элинин акындары, бир-биринен үйрөнүп же үйрөтүп дегендей, дайыма чыгармачылык байланыш жасап келишкен, кээде көпчүлүк жыйындарда айтышка түшүшкөн. Анткени айтыш акындык күчтү сыноочу, акындык өнөрдү чыңоочу жана тиги же бул ырчыны элге таанытуучу чоң өткөөл, чоң дабан. Айтышка түшүү деген сөз баатырлар беттешүү үчүн майданга чыгуу дегенге барабар. Баатырлар колдоруна курал алып майданга чыгышса, акындардын

куралы - сөз өнөрү, бир-бири менен кезектешип айтышкан курч ырлары болгон”.

Бул маселе эч тараптан талаш чыгарбаса керек. Айрыкча бул пикир өткөн кылымдын жетимишинчи жылдарынын ичинде айтылып, калыстык менен эки элге таандык ырчылык өнөрдү баалоо боюнча тең салмактуулукту сактап келет. Ал эми ХХI кылымда жарык көргөн “Казак әдебиетинин тарихы” эмгегинде (4-том, Алматы, 2005) айтыш “бизден баска кыргыз, каракалпак, алтайлыктармен катар, түрк елинде да бар” экендиги так айтылат. Бирок “дал биздегидей көлөмдүк, көркөмдүк бийик деңгээлге көтөрүлө коймаган” деп “көмөчкө күл тарткан” бир жактуу жыйынтык айтылганы өкүнүч жаратат. (Ошондой эле тарыхый жазма булактарда учураган “кыргыз” деген сөздү “казак” деп окуу керек деген талап учурайт. Бул тарыхка так мамиле эмес деген ойдобуз, анткени, байыртан XIV-XV кылымга дейре учурдагы кыргыз да кыргыз, казак да кыргыз деп аталып келип, кайсак-кыргыз, качак-кыргыз деп азыркы казактар бөлүнө баштагандыгы анык.) Биздин байкообузча, а тургай айтыш ырларын ич ара классификациялоо боюнча да дээрлик бирдей көз караш бар дей алабыз. Кыргыз элинде төкмө ырчылык же импровизатордук күчтүү өнүккөндүгү маалым. Ушундай эле көрүнүш казак эл ырчыларынын чыгармачылыгында орун алып келет. Демек, мындан узак тарыхый жолду баскан оозеки чыгармачылык гана гүлдөөнүн ушундай бийик сересине жете алган деп жыйынтык чыгарууга болот. Анткени оозеки адабияттын синкреттик доорунда ар бир жанрдын пайда болуу, өнүгүү моментинде алардын ар бири коомдук жана коом мүчөлөрүнүн кызыкчылыктарына ылайык андай же мындай сапаттарга ээ боло башташы табигый талап эле. Эгерде коом мүчөлөрүнүн талап, суроолоруна жооп бербесе андай жанрлар акырындап маданий сферадан сыртка сүрүлүп, архаикалык формага ээ болуп кала берери кадыресе көрүнүшкө жатат. Мындай ойду кыргыз фольклористтеринин бири С. Закировдун да байкоосу ырастап келет. Ал: “Кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгында эмгек жана сүйүү ырларынан башка турмуштук, үрп-адат, салт ырларынын өтө көп түрү орун алган. Адам туулганда “Бешик ырынан” тартып өлгөндөн кийин жоктогон “Кошокторго” чейинки ырларды жолуктурабыз. Болжол менен алганда кыргыз элинин турмуштук үрп-адат, салт ырларын төмөндөгүдөй тематикага бөлүүгө болот”, - деп он бир тематикага бөлүштүргөн.

“1. Бешик ыры. 2. Оюн ырлары (селкинчек, токмок таштамай). 3. Акый. 4. Айтышуу. 5. Арман. 6. Коштошуу. 7. Мактоо. 8. Кордоо. 9. Санат, насыят, терме. 10. Керээз. 11. Кошок ж.б.

Бул көрсөтүлгөн элдик лирикалардын айрымдары коомдук турмуштун өзгөрүшү менен андан аркы өнүгүшүн токтотту.

Мисалы, акый, керээз, арман ырлары азыр колдонуудан чыгып калды. Айрымдары: айтышуу, мактоо, кордоо жаңы формага, жаңы мазмунга өтү”, - деп коомдун жана коом мүчөлөрүнүн талап, кызыкчылыктарына жооп бербей калган учурда элдик оозеки чыгармалардын тиги же бу түрү же “колдонуудан чыгарын”, же “жаңы форма, жаңы мазмунга” өтөр мыйзам ченемдүүлүгү бардыгын тастыктаган.

Адабияттары:

1. Кебекова Б. Кыргыз эл ырчыларынын тарыхынын очерктери. – Б.: Турар, 2009. 5-бет.
2. Легендарлуу сынчылар жана ырчылар / Түзгөн М. Абдылдаев. – Б.: Ала-Тоо, 1994. 23-бет.
3. Кыргыз адабиятынын тарыхы. 5-тому. / А. Акматалиевдин ред. астында. – Б.: 2002. 3-бет.
4. Таштемиров Ж. Кыргыз поэзиясы тууралуу айрым ойлор: Адабий сын макалалар. – Ф.: Кыргызстан, 1975. 69-70-беттер.
5. Казак адабиятынын тарыхы. 4-тому. / А. К. Егеубаевдин ред астында. – Алматы: КАЗакпарат, 2005. 80-бет.
6. Ысмайылов Е. Жамбыл жана халык акындары: Окуу куралы. – Алматы: Санат, 1996. 13-бет.
7. Закиров С. Эл чыгармачылыгы – эл кенчи: Адабий сын макалалар. – Ф.: Кыргызстан, 1981. 9-10-беттер.

Жамалбекова Г.А.

Махмуд Кашигари-Барскани атындагы Чыгыш университети, доцент

КЕҢЕШ ЖУСУПОВДУН ПОВЕСТТЕРИНДЕГИ МАЙДАН ТЕМАСЫ

Аннотация: Бул макалада автор жазуучу К.Жусуповдун майдан темасындагы чыгармаларын салыштырып, талдоо жүргүзөт.

Аннотация: В этой статье автор сравнивает и осуществляет анализ произведений на тему войны писателя К.Жусупова

Ачык сөздөр: повесть жанры, фронтовик, конфликт, оригиналдуулук, психологиялуу

Ключевые слова: жанр повести, фронтовик, конфликт, оригинальность, психологичный

Согуштан кийинки кыргыз адабиятында өзгөчө повесть жанрында кеңири иштелген темалардын бири – бул майдан темасы болуп саналат. Аталган мезгилде жалпы эле «совет адабиятында» эл чарбачылыгынын маселелерине жапырт киришүү, мындайча айтканда, өндүрүш тематикасынын өкүм сүрүшү ошол туштагы коомдук-тарыхый абалдын бөтөнчөлүгү менен шартталган. Ошого карабастан кыргыз повесттери жетишкендиктерге ээ болуу менен бирге айрым орчундуу кемчиликтер да орун алган. Анын негизги себеби. Биринчиден, жазуучуларыбыздын жекече жөндөмдүүлүгүнүнө байланышса, экинчиден, согуштан кийинки адабиятта орун алган реалдуу турмушту жалпы жонунан, жасалмалап сүрөттөөгө багытталган «конфликtsizдик» теориясынын залакасы тийген. Бул туурасында Ч.Айтматов өзүнүн бир макаласында¹ ошол мүчүлүштүктөрдү абдан туура көрсөткөн. Ал жылдарда, дейт ал, көп чыгармаларда ойдон чыгарылган конфликттер сүрөттөлүп, жан дүйнөсү татаал, нравалык жактан жетилген турмуштук жандуу адамдардын ордуна көз ачып жумгандай тездик менен пландарды ашык аткарып ийгиликке жетишкен, схемага

байланып-маталган каармандар сүрөттөлгөн. албетте, буга окшогон чыгармалардын тарбиялык таасир берүүчү күчү чектелгендиги өзүнөн-өзү түшүнүктүү болуп эсептелет. Мына ушул татаал диалектикалык процессти кыргыз адабияты да өз башынан кечирди.

Согуш мезгилиндеги элдин жалпы эмгектенүү абалын, эр азаматтардын мекенди коргоодо көрсөткөн эрдиктерин ар кыл аспектиден көп тармактуу көркөм талдоого алган чыгармалар улуттук адабиятыбызда аз эмес десек жаңылышпайбыз. Мына ошондой темага кайрылган калемгерлерибиздин бири - Кеңеш Жусупов.

Жазуучунун «Аянкул» повестинде согуштун каары, трагедиясы сүрөттөлөт. Анын башкы каарманы жоокер Аянкулдун Улуу Ата Мекендик согуштан эки көзүнөн ажырап, айылына келгендеги кайгылуу тагдыры баяндалат. Повестте романтикалуу пафос менен бирге эле, карапайым эле турмуштук карама-каршылыктар, так айтканда реализм кошо жашайт. Эки көзүнөн ажыраган алдуу, күчтүү Аянкул адегенде өз башына түшкөн оор кырсыкты көтөрө албай чарпылат, азап чегет, ал гана эмес иче баштайт. Чыгармада окуянын өнүгүшүндөгү драматизм окуганды таң калтырбай койбойт. Тагдырдын таш боордугун, карабашыл адамдын жаны оору деген кандай болоорун автор бул чыгармасында өтө ишенимдүү сүрөттөй алган. Акыры кандай гана оор кырсыкка туш келбесин, адам баласы жеңилбейт деп далилдейт жазуучу. Турмуштук улуу кармашта Аянкулдун жеңип чыгуусуна карапайым аялдын махабаты жардам берет.

Автор бул чакан повестте өзүнө тиешелүү оригиналдуулукка жетише алган. Сюжет куруудагы жетишкендик, логикасынын тактыгы, образдарынын так, эсте каларлыгы окурманды кубантпай койбойт. Чыгарманын негизги өзөгүндө туулгандан бери эч кандай жамандыктын четин көрө элек бөбөктөр, өткөн согуштун оор кырсыктарын көтөргөн ата-энелер, агалар тагдырыңар экинчи жолу мындай алааматка туш келбесин, адам күчүнө, адам кайратына тең келген эч нерсе жок, согуш отун тутандыруучуларга каршы дагы бек туралык деген чакырык, элге кайрылуу жатат.

Чыгарманын башталышында жер солкулдап, согуштун кан жыттанган илеби өлкөбүздүн бардык булуң-бурчуна жетип тургандыгы сүрөттөлөт. Мына ушундай шартта башка уландардай эле эли-жерин, Мекенин коргош үчүн Аянкул өзү иштеген устаканасын таштап согушка кетти. Айыл ичиндеги эр-азаматтардын саны күндөн-күнгө азайып, элдин маанайы пас болсо да бул окуяны баяндап жаткан 12 жашар Керимге, элдин баарын дүрбөлөңгө түшүргөн согуш деген сөздүн мааниси али түшүнүксүз, табышмактуу эле.

«Согуш... Бул сөздү мен жөн эле айта берчүмүн. Кээде балдар кечкурун чогулуп, жаат-жаатка бөлүнүп, теректин бүчүрүн чөнтөгүбүзгө толтуруп алып, «тарс» этип, оозубуз менен атып, согуштук деп айтчубуз. Андан улам, элдин баарын дүрбөлөң түшүргөн жанагы чоңдордун согушу биздикиндей болсо, бат эле бүтөөр дечүмүн. Көрсө, согуш эмне экенин билбейт турбаймынбы...»². Бул мурда мындай жаманчылыкты башынан өткөрбөгөн жаш баланын жүрөгүндөгү согуш жөнүндөгү алгачкы түшүнүк. Баланын бул бүдөмүк суроосуна ошол ырайымсыз согуштун өзү тике жооп берет. Анын армияга кеткен агасы Аянкул согуштан кайтты. Кайтканда да эки көзүнөн ажырап, караманча сокур болуп келди. Согуштан алгачкы сабакты бала

ушинтип биринчи жолу алды. Мындай караганда окуя өтө жөнөкөй, көпчүлүк үй-бүлө үчүн тааныш, типтүүдөй сезилет. Автор андан аркы Аянкулдун тагдырын, ички санаркоосун өтө кылдат, турмуштук ишенимдүү штрихтер менен тарта баштайт.

Аянкул согуштан майып болуп кайтса да эл-журту, тууган-уругу ага аябай кубанып, жакшы тилектерин айтышты. Эптеп эле жаныңдын амандыгына кубан дешти. Бирок адам үчүн эптеп эле жан сактаган, коом үчүн пайдасыз абалга түшүп калыш канчалык кыйын. Аянкул мурдагыдай туулган жердин келбетине суктана албайт. Өзү сүйгөн устаканасына барып, көрүктүн шуулдаганын көрүү мүмкүн эмес. Кайда барбасын жетеленип жүрөт.

Чыгармадагы Аянкулдун шаарга келиши «кайда барсаң Мамайдын көрү» деп максатсыз баса бергендик эмес болчу. Ал өзүнө ылайыктуу кесип издеп келген. Эл арасына чыгып, созолгонгун үнүн комузга кошуп ырдам деп ойлогон. Бирок Аянкул шаарга келери менен эле өз туура жолун таба койгон жок. Ал Дүйшөнгө окшогон арабөк, өз керт башынын гана кызыкчылыгын издеген, сезими сокур адамдын тузагына түштү. Аянкул Дүйшөнгө кошулуп мас болду, аны менен биригип базарга насыбай ийлеп сата баштады. Аянкулдун үнүнүн уккулуктуулугунан пайдаланып Дүйшөн аны базардагыларга ырдатып, амал менен элден акча чогултуп алат. Аянкулдун бул жоругунан жийиркенгенсип турса да, окурмандар аны күнөөлөгөнгө батына албайт.

К.Жусупов бул повесттинде каармандын тагдырын чечүүдө турмуштун туура закон ченемдүүлүктөрүнө таянат. Чыгарманын ушул жерине жеткенде окуя чоң кульминациялык абалга көтөрүлүп, Аянкулдун тагдыры мындан ары кандай болот? деген суроо туулат. Бирок, Аянкул мурда эле жакшы адамдардын көз жаздымынан такыр ажырап калган эмес. Аянкулдун тагдырына туура багыт берип, анын кайгысын бөлүүгө даяр турган адамдар бар болчу. Чайхананын директору Аянкулдун базардагы чогулгандарга ырдап берип жатканын угуп, анын уккулуктуу үнүн бүткүл элдин кенчине айландырууга аракеттенди жана ошого жетишти. Ошондой эле ашканада иштеген Айша деген кыздын Аянкулду сүйүп калышы. Ал Аянкул Дүйшөндөр менен мас болуп темтендеп жүргөндө бурчта күтүп туруп, аны үйүнө ар дайым жеткирип келип турат. Аны бул туура эмес жолдон чыгаруунун айласын издеп, акыры аны ишендирет. Бул жөнөкөй кыргыз аялынын образын К.Жусупов сүймөнчүлүк менен тартат. Анын тышкы кебетесиндеги карапайымдык, уяндык, ички дүйнөсүнүн кеңдиги, чечкиндүүлүгү, сүйүүсүнүн тунуктугу – баардыгы адамды өзүнө тартып турат. Чыгарманын финалында Айша өз тагдырын Аянкулдун тагдырына кошуп, бактылуу эки жаш кол кармашып алып, шаарга окууга кетишет.

Бактылуу эки жаштын жашоого кол кармашып кетиши, акыры автор өз максатына жетип, окуянын финалы лирикалуу бүтөт. Жазуучу окуянын жүрүшүндө ар бир каармандын өзүнө койгон идеалы бар экенин, түрдүү конфликттерде чечкиндүүлүк, туруктуулук, максаттуулук ишке ашаарын белгилөө менен, гумандуу чечим чыгарат.

«Повестте Аянкулдун образы аркылуу майып адамдын мүнөзү бардык татаалдыгында, эч кандай жасалгаланбай сүрөттөлгөн. Ошондуктан Аянкулдун терс сапаттуу адамдардын таасирине түшүп, жашоодон көңүлү чөгөт болуп, жатып ичер жан бактылыкка баш урушу жана ага жакшы адамдар убагында келишип, туура багыт

көрсөтүүлөрү турмуштук жактан ишенимдүү. Жазуучу согуштан кайтып келген адамдардын психологиясындагы карама-каршылыктарды, алардын турмуш жолун, өздөрүнүн күчтөрүнө болгон ишенимдерине кайра кайтууларын бир топ ырааттуу, терең иштеген. Ошондуктан Аянкулдун образы оригиналдуу, психологиялуу чыккан»³, -деп окумуштуу Л.Үкүбаева таасын белгилейт.

Деги эле мүнөз түзүүдө К.Жусуповдо бир топ жетишкендик бар. Жогоруда сөз болгондой чыгармада Аянкулду кайда барса жетелеп жүргөн кичинекей Керим экөө басса-турса бир жүргөн эгиз каарман катары сүрөттөлөт. Чыгармада Аянкул туулган жерди кучактаса, Керим байкесин кучактап: «Байке, көзү жок киши бактысыз эмес, сенин жүрөгүң элдикинен сезгич, башкача»⁴, - деп эркекпей ыйлагысы келет. Наристе кезинен согуш каарын байкеси менен бирге тартып, анын майыпчылыкка майышпаган духунда тарбияланган Керим байкеси Аянкул шаарга Айша менен окууга кеткенде: «О, мен бир учурда жөө баскан талаа! сенин сайраган торгоюң, закым желиң, сениң жытың, о асман, сенин үнүң... баарыңардын кооздугуңар, сулуулугуңар, касиеттүүлүгүңөр, жытыңар, күчүңөр, назиктигинер байкемдин – тоо арасында ырдаган адамдын үнүңдө»⁵, - деп кубанычы койнуна батпай сүйүнчүлөгүсү келет. Керимдин бул кубанычын агасы Аянкулдун кайрадан жаралып, турмуштан туура жолун табуусуна ыраазы болуусу катары кабыл алсак болот. Агасы Аянкулдун өмүр-тагдыры жаш Керимдин мүнөзүнүн калыптанышында да чоң мааниге ээ болду.

Ошентип, автор повестте алдына койгон максатына жеткен. Чыгарманын окурмандар үчүн тарбиялык мааниси чоң. К.Жусупов каардуу согуш алып келген миңдеген кырсыктардын ичинен бир кичинекей типтүү фактыны алып маңызы терең көркөм чыгарманы жараткан. Аянкул Айша менен окууга кетти. Бирок ал кандай гана окуудан окубасын, кайда гана жүрбөсүн Айшадай чечкиндүү жары жанында жүргөндө Аянкул ар дайым бактылуу болооруна, коом үчүн пайдалуу эмгек жасарына ишенесиң.

«Аянкул» повестинин жарыяланган мезгилине көз чаптырып, кыргыз профессионал адабиятынын ошол мезгилдеги контекстинен карасак К.Жусуповго Ч.Айтматовдун таасири болгондугун ачык байкоого болот. Бул повестти баштан-аяк обон, музыка коштоп жүргөндүгү жана анын жазылуу манерасынын да «Жамийла» повестине жакындыгы. Мындан тышкары Аянкулдун тагдырына баштан аяк күбө болгон жаш өспүрүм бала Керим «Жамийла» повестиндеги Сейитти эске салат.

К.Жусуповдун «Жүрөгүм менин тоолордо» жыйнагынын беделин көтөрүп, ажарын ачкан – «Аянкул» менен «Жашоо кумары» повесттери болуп саналат. Эки повесттин тең негизги темасын согуш, согуштан кайтышкан фронтовиктердин оор тагдыры түзөт. Эки повестте тең каармандардын психологиясына тийгизген согуштун оор таасирин жазуучу жеткилең сезип, көркөм сүрөттөйт.

«Жашоо кумары» повестинин башкы каарманы болуп эсептелген Акылбек согушта өзүнүн бир бутунан ажыраса, Аянкул эки көзүнөн ажыраган. Бирок, бул эки каарманды туулуп өскөн жеринде өздөрү билбеген дагы бир оор тагдыр күтүп турган болчу. Автор каармандарынын кийинки тагдырына эки башка мамиле жасайт. «Жашоо кумарындагы» Акылбекти өмүрлүк жарым болот деп эсептеген Күлсүндүн зулум Узагалынын ченгелинде калганы күтсө, Аянкулду Дүйшөнгө окшогон жатып ичерлердин тобунда калышы күтөт. Бирок Акылбек активдүү, турмушка көз карашы

зирек, ал мындай зулумдукка каршы күрөшөт. Ошондой эле Акылбектин руху бай, ниети ак. Жазуучу анын адамдарга жасаган мамилесин, тууган эл, киндик кан тамган жерине чын жүрөктөн мамиле жасап, анын бейкутчулугун бузгандарга жек көрүүсү артып турушун чыгармадагы окуялардын жүрүшүндө элестүү сүрөттөйт. Күлсүндүн күнөөсүз жерден Акылбектин алдында күнөөлүү болгонуна кимдин гана жаны кыйышпайт. Чындыгында бул согуштун гана күнөөсү экендигин түшүнгөн Акылбек Күлсүндүн таламын талашып, таалайына шериктеш болуунун ак жолунда дүйнөдөгү жакшылык үчүн, адамзаттын келечеги үчүн өзүнүн өмүрүн да тартуулайт. Ал жашоонун кумарын мына ошондой түшүнөт. Ошондуктан жаңы төрөлгөнү жаткан наристенин келечеги үчүн, өзүнүн тунук сүйүүсү үчүн кыядан учканы жаткан машинанын дөңгөлөгүнө таяныч болуу менен каза табат. Албетте, чыгарманын мындай финалдык чечилишке ээ болуусу окурманды кубантпай койбойт. Мүмкүн Акылбек согуш талаасында да дал ушундай кырдаалга кез келсе тайманбастан, турмушка тике кароо менен эрдик жасарына окурмандын көзү жетет.

Ал эми тескерисинче, Аянкул пассивдүү. Ал өзүнүн көзүнүн көрбөгөнүнө чүнчүп, чөйрөдөн оолактап, күнөөлүү адамдай түнт жүрөт. Анын мындай оор тагдырына күйгөн, анын адамдык бийик сапатын сезген Айшанын мамилеси Аянкулду мындай жан кечтиликтен куткарды.

Автордун эки чыгармасындагы эки каармандын психологиясынын эки башка чечилиши атайын иргелип же, тандалып алынган эмес. Антип айтуу үчүн бизде эч кандай негиз да жок. Муну доордун өзү, турмуштун логикасы жараткан. Чынында мындай оор соккуларды ар кандай адам ар башкача кабыл алып, ар башкача чечим чыгарат. Ошондой адамдардын мүнөзүн туура баамдап, аларга чыгармачылык менен мамиле жасашы К.Жусуповдун чыгармачылык ийгилиги катары карасак жаңылышпайбыз.

Пайдаланылган адабияттар

1. Айтматов Ч. Человек у человека учится добру. Китепте: Гуманизм и современная литература. –М., 1963, 338-б.
2. Жусупов К. Жүрөгүм менин тоолордо. – Ф.: Кыргызстан, 1972. – 131-б.
3. Үкүбаева Л. Азыркы кыргыз адабиятынын арымы. – Б., 1995. –22-б.
4. Жусупов К. Жүрөгүм менин тоолордо. – Ф.: Кыргызстан, 1972. – 150-б.
5. Ошондо. – 167-б.

УОК 070

И.М. Карыпбеков

Коомдук телерадио корпорациянын генералдык директору

“КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КООМДУК ТЕЛЕРАДИОКОРПОРАЦИЯСЫНЫН ӨНУГУУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ”

Аннотация: Бул макалада автор КТРКнын акыркы жылдарда жүргүзгөн ишмердүүлүгү жана ийгиликтери жөнүндө баяндайт.

Аннотация: В этой статье автор рассматривает деятельность и успехи КТРК за последние годы.

Ачкыч сөздөр: санариптик телеберүү, контент, модернизация, байкоочу кеңеш, электрондук сатып алуулар

Ключевые слова: цифровое телевидение, контент, модернизация, наблюдательный совет, электронные закупки.

КТРКнын ишмердиги ачык - айкындык, акыйкаттык жана бейтараптык принциптерге негизделет жана Кыргыз Республикасынын Коомдук телерадиоберүү корпорациясы жөнүндө” мыйзам (КР мыйзамынын 6-июнь, 2013-ж. №9 редакциясында), КТРКнын БК Регламенти, ошондой эле башка ички ченемдик - укуктук актыларга негизделет.

2015-жыл боюнча Кыргыз Республикасынын Коомдук телерадиоберүү корпорациясы өз ишмердигин тышкы жана ички өзгөрүүлөрдү, өлкөдө жана дүйнөдө пайда болуп жаткан чакырыктарды, ошондой эле өлкө дегээлинде өткөрүп жаткан реформаларды эске алуу менен жүргүзгөн. Мында КТРКнын Байкоочу кеңеши, коллегиялдуу орган катары бардык кабыл алынып жаткан чечимдерди Корпорациянын менеджментине сунуш алган регламентке ылайык ачык жана жалпы добуш берүү жолу менен жүзөгө ашырган.

Мисалга алсак, жыл ичинде Байкоочу кеңештин күн тартибинде төмөнкү актуалдуу маселелер турган:

- Санариптик берүүгө өтүү;
- Контентти жакшыртуу жана анын коомдук телерадиоберүүнүн принцип талаптарына ылайык келүүсү;
- Финансылык абалын жакшыртуу;
- Корпорациянын штаттык бирдигин жана структурасын шайкеш келтирүү сыяктуу.

Корпорациянын штаттык бирдигинде 760 адам турат, анын ичинен:

- КТРКнын административдик – башкаруу кызматкерлер – 15 адам;
- Жалпы кызматта – 22 адам;
- Телеберүү түзүмүндө – 234 адам;
- Радиоуктуруу түзүмүндө – 69 адам;
- “Кыргызтелефильмде” – 35 адам;
- Радиотелеборборунда (РРТБ) – 358 адам.

Корпорациянын структурасы жөнүндө

Корпорациянын структурасы (кайра өзгөртүп түзүүлөрдү эсепке алуу менен):

- Республикалык Коомдук Телерадиоберүү;
- “Республикалык медиакоммуникациялар окуу борбору; (КТРКнын окутуу борбору)
- Республикалык Радиотелеборбору (РРТБ)
- Д. Садырбаев атындагы “Кыргызтелефильм”

Кызматкерлер жөнүндө маалымат:

- 2015-жылдын 31-декабрына карата кызматкерлердин саны 889 адамды түздү. Мунун ичине штаттык кызматкерлер, кызмат көрсөтүү боюнча келишимдик негизде ишке тартылган адистер. Андан тышкары, КТРКда 130га жакын штаттан тышкаркы адам эмгектенишет.

- КТРКнын штатындагы 380 кызматкердин 131 эркек, 249 аял;
- КТРКнын кызматкерлеринин орточо жаш курагы 40 жаш;
- КТРКнын кызматкерлеринин орточо иш тажрыйбасы 11 жылдан кем эмес;
- Жогорку билимрүү кызматкерлер 75 пайызды түзөт, толук эмес орто билимдүүлөр 12%, атайын орто кесиптик-техникалык билими барлар 5% жана орто билими бары 8 пайызды түзөт.

КТРКнын Байкоочу кеңешинин мүчөлөрү, корпорациянын айрым долбоорлорун ишке ашыруу жана колдонууга киргизүү боюнча иш-чараларга катышып турат.

Мисалга алсак, Кеңештин мүчөлөрү КТРКнын Кыргызстандын санариптик телеберүүсүнүн социалдык пакетине киришкен жаңы телеканалдардын ишке киргизүү учурунда: “КТРК-Спорт” спорттук телеканалынын жана маданий тематикасындагы “Маданият-Тарых-Тил” телеканалынын ачылышына катышкан.

“Маданият-Тарых-Тил” жаңы телеканалы Кыргыз Республикасынын Коомдук телерадиоберүү корпорациясында мурдатан иш алып барып жаткан “Маданият” телеканалынын базасында түзүлгөн жана Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан жарыяланган, 2016-жыл – Тарых жана маданият жылына арналган.

Жаңы телеканалдын берүүлөрүнүн концепциясы жаш муунга тарыхты жана кыргыз тилин окуп үйрөнүү аркылуу маданий идентификациялуулуктун негиздерин адат кылып алууга багытталган.

Аталган телеканалдын берүүлөрүнүн олуттуу үлүшүн мында маданий – агартуучулук жанры түзүп турат.

“Маданият-Тарых-Тил” жаңы телеканалы заманбап санариптик техника жана HD жогорку тактыктагы берүүлөр үчүн студия-аппарат жабдыктары менен камсыз болду. Бул ага санариптик берүүлөрүн баштаган телеканалдардын арасында олуттуу статус берип турат.

2015-жылдын январынан тартып КТРКнын Редакциялык кеңешчиси (омбудсмен) институтунун дарегине жарандардан ар түрдүү темаларга, проблемаларга тиешелүү 672 кайрылуу жана даттануу келип түшкөн. Алардын ичинде: каналдын теле жана радиосигналынын сапаты, радио жана телепрограмманын контенти. Көпчүлүк маселелер Кыргызстандагы санариптик берүүлөргө өтүүгө байланышкан. Ар бир телефон чалуулар боюнча бардык даттануулар КТРКнын жетекчилигине жана продюссерлерине багытталат, Ошондой эле РПО РМТРдын жеткчилигине берилет. Алынган жооптор, КТРКнын РК баракчасында жана КТРК сайтында - <http://ktrk.kg/ru/rs> жайгаштырылат.

Санариптик телеберүүгө өтүү жана техникалык модернизациялоо тууралуу:

2015-жылдын ичинде КТРКнын телеканалдарын жабдыктар менен камсыздоо үчүн жаңы техникалык каражаттарды сатып алууга карата өткөрүлгөн бардык тендерлерге, санариптик телеберүүгө өтүүнүн алкагында “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” мыйзамга ылайык, мамлекеттик электрондук сатып алуулар системасы аркылуу жалпы суммасы 17млн 412 миң сом болгон.

Жыйынтыгында 2015-жылы жалпы модернизациялоо процессинде заманбап, санариптик аудио-видео жабдыктар, атайын жарык берүүчү, компьютердик техника жана башка комплектациялоочу 79 комплекти пайдаланууга берилген.

2015-жылдын жыйынтыгы боюнча санариптик берүүгө өтүүнүн алкагында:

Концерттик студияны капиталдык оңдоо иши жүзөгө ашырылып, мурунку эскирген стационардык орундуктар, сууруп чыгарма жаңы отургучтар менен алмаштырылды. Студиянын сахна сересине да заманбап конструктор – система орнотулду. Аппараттык студияга жаңы санариптик жабдыктар коюлду, бул жогорку HD форматтагы көрсөтүүнүн тартуулоого мүмкүндүк берет.

“КТРК Спорт” жана “Маданият-Тарых-Тил” жаңы телеканалдары үчүн санариптик телеберүүгө ылайыкташкан 2 жаңы эфирдик студиянын аппаратуралары пайдаланууга берилди. Бул эфирдик студиялар жана аппаратуралар 24 сааттык теле берүүлөрдү жогорку HD форматында таратуу жана өткөрүп берүүчү техникалык мүмкүнчүлүктү шарттады.

Бул Эркиндик бульварында жайгашкан телестудияда жүргүзүлгөн капиталдык оңдоо иштери, КТРКнын телеканалдарын күнү-түнү таратууда пайда болгон техникалык мүмкүнчүлүк, санариптик телеберүүнүн социалдык пакетине ыңгайлашкан. Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүгүү программасынын (ПРООН) колдоосу менен телеберүүлөрдү таратууда мүмкүнчүлүгү зор заманбап жаңы сапаттагы виртуалдык декорациялар менен камсыз болду.

КТРКнын чет элдик телерадио компаниялары менен кызматташуусу жөнүндө:

Эл аралык кызматташууну кеңейтүү жана кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу максаттарында тажрыйба алмашуу, ошондой эле чет өлкөлөрдүн маданияты жана тарыхы тууралуу программаларды даярдоо үчүн 2015 – жылы Корпорациянын 72 кызматкери өлкөдөн тышкары иш сапарларга жөнөтүлгөн. Эл аралык кызматташууну кеңейтүү боюнча иш алып баруунун алкактарында Ирандын радио жана телеберүүсү жана “Фарс” маалыматтык агенттиги менен MNBMono улуттук коомдук телеберүү жана Азербайжандын мамлекеттик телеберүүсү, Дубай ТВ жана Корея Республикасынын ТВ компаниялары менен кызматташуу тууралуу макулдашуулар даярдалган. Бул макулдашуулардын өзөгүндө: контент алмашуу, кызматкерлер үчүн стажировкаларды өткөрүү боюнча өз ара кызыкчылыктар камтылган. Корпорация “БиБиСи” Бүткүл дүйнөлүк кызматы жана ТРТ Түрк телерадиокомпаниясы менен эфир убактысын ижарага берүү маселесинде макулдашуу шарттарын улантууда. Бул КТРКнын кызматкерлерин ай сайын стажировкадан өткөрүү жана өз ара контент мазмундары боюнча тажрыйба алмашууда өнөктөштүк мамилелер сакталып келет. Ошондой эле Кытай Эл Республикасынын Орус бөлүмү (“ССТV –Русский”) менен кызматкерлерди ай сайын стажировкадан өткөрүү чыгымын кабыл алуу тарап моюнга алган, Корпорация барып келген авиабилеттин гана каражатын төлөп берет. 2015-жыл Корпорация үчүн финансылык жактан алганда, кыйла натыйжалуу болду. Корпорациянын бюджетти 2014-жылга салыштырганда бул жылы, өскөнү байкалат. Каналдын өздүк кирешесинин көлөмү, 2015-жылы 265,3 миллион сомду түзгөн. Корпорациянын бюджетинин көлөмү, 2014-жылга салыштырганда 85% жогору болгон. Анын көлөмү отчеттук мезгил ичинде алынган граттарды эсепке албаганда, 121,9 млн сомго жеткен.

Бул экономикалык кризис учурунда ири жарнама берүүлөр рыноктон кете баштаганына карабастан корпорация менеджменти отчеттук мезгил ичинде жарнамадан түшкөн кирешенин көлөмүн сактоого, жада калса эки эсеге чейин көтөрүүнү камсыз кыла алганын көрсөтөт.

Түшүнүктүү болуш үчүн 2014-жылга салыштырганда, 2015-жылы жарнама үчүн акы алынган эфирдин көлөмү 13655,2 мүнөттөн, пайыздык көрсөткүч боюнча (36,4%) же 389 мүнөткө көбөйгөн.

Андан тышкары, жарнама берүүчүлөр тарабынан аз пайдаланылуучу күндүзгү саат алкактарындагы (офф-тайм) убактыларында жарнама жайгаштуруу активдештирилген. 2015-жылы офф-таймдагы жарнама убактасындагы – 2 813,5 мүнөт, 11 546,6 миң сомго сатылган, бул өткөн жылдагыдан 6034,0 миң сомго көп дегенди билдирет, тактап айтканда 2 эсе жогорулоо болгон.

2015-жылы көчмө телестудия - (ПТС) кызматынын эсебинен кирешенин көлөмү жогорулаган. 2015-жылы көчмө телестудиянын көрсөтүүлөрдү таратууга чыккан каттам 2014-жылга салыштырмалуу 110 учурга кыскарган. Бирок, ошол эле учурда көчмө телестудияны ижарага берүүдөн түшкөн кирешенин көлөмү 215,1 миң сомго жогорулаган. Эгерде 2014-жылы көчмө телестудия – (ПТС) 304 жолу чыкса, 2015-жылы болгону 194 жолу чыкканы менен алып келген кирешенин көлөмү 59,3 пайызга өскөн.

Ошонтип, корпорациянын финансылык абалына алгачкы талдоонун жыйынтыгы көрсөтүп тургандай, бюджеттик каражаттарды алуу менен катар, КТРК атаандаштыкка жөндөмдүү, динамикалуу өсүшкө ээ болгон, менчик капиталын камсыздай алган туруктуулукка жетишкен. Бул ликвид активдери бар жана карыздарын өз мөөнөтүндө жана толук көлөмдө төлөөгө жөндөмдүү деңгээлди камсыз кыла алган.

Корпорацияда бул ийгиликтердин жаралышы, 2010-жылдан бери коомдук көзөмөлдөө жана башкаруу институту катары - Байкоочу кеңештин иш алып баруусунун натыйжасы деп эсептеймин.

УДК 9-05:94(3)

Абдуламитова Д.К.

М.Кашгари-Барскани ат. ЧУнин окутуучусу

МАХМУД АЛ-КАШГАРИНИН ДИВАН ЛУГА АТ-ТҮРК ЖЫЙНАГЫНДА ГҮЛ АТАЛЫШТАРЫНЫН ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

Аннотация: Бул макалада автор М.Кашгаринин чыгармасындагы өсүмдүк атоолор менен учурда кыргыз тилинде колдонулуп жаткан өсүмдүктөрдүн аталыштарын салыштырып изилдейт.

Ачкыч сөздөр: нектар, этногенезис, кекире, ак мыя, чырмаок

Аннотация: В этой статье автор рассматривает сравнение наименований растений в произведениях М.Кашгари с наименованием растений, используемые в кыргызском языке.

Ключевые слова: нектар, этногенезис, василёк горький; солодь, вьюнок.

Жер жүзү өсүмдүктөргө өтө бай жана алардын түрлөрү көп, аны өсүмдүксүз элестетүү өтө кыйын. Өсүмдүктөрдүн ар түрдүү болушунун себеби жер бетиндеги климатка, чөйрөнүн шартына байланыштуу. Аларга сууда, талаада, тоодо, чөлдө өскөн өсүмдүктөр кирет. Азыркы учурда өсүмдүктөрдүн 350 миңден ашуу түрү белгилүү. Акыркы маалыматтар боюнча биздин республикада өсүмдүктөрдүн 4500 түрү бар, анын 1600гө жакыны чарбалык маанидеги пайдалуу баалуулукка ээ: 450 түрү - тоют өсүмдүктөрү, 300 түрү – баалуу өсүмдүктөр (гүлдөрдө нектар деп аталган таттуу суюктукту бөлүп чыгаруучу ткандары бар өсүмдүктөр), 200ү – дары, 62си – эфир майы чыгуучу, 50сү тамак аш өсүмдүктөрү.

Статистикада көрүнүп тургандай, адамдын өмүрү өсүмдүктөр менен тыгыз байланыштуу. Өсүмдүктөр атмосферадан көмүр кычкыл газын сиңирип, адам баласы үчүн керектүү кычкылтекти бөлүп чыгарат. Ошентип, адамдар өсүмдүктөрдү, ошондой эле аларды эгүү, өстүрүү менен тамырын, жалбырагын, гүлүн дары катары пайдаланса, мөмө-жемиштерин азык үчүн, башка түзүлүштөрүн курулуш материал, өндүрүш үчүн зат катары колдонот. Учурда кыргыз адабий тилинде колдонулуп жаткан өсүмдүктөрдүн аталыштарынын тарыхын изилдөөдө жазма эстеликтер, анын ичинде Махмуд Кашгаринин “Дивани лугат ат-түрк” сөздүгү бай булактардан болуп саналат. Кыргыз тилинин калыптаныш тарыхына байланыштуу маалыматтардын негизги өзөгүн байыркы жана орто кылымдагы жазма эстеликтер түзөт. Убагында жазма эстеликтердин айрымдары изилдөө объектисине алынса, кээ бир эстеликтер ушул мезгилге чейин колго алынбай келе жатат. Андай жазма эстеликтерге Махмуд Кашгаринин “Дивани лугат ат-түрк” сөздүгү кирет. Бул сөздүк XI кылымдагы түрк элдеринин этногенезиси, этномаданиятын, этнопедагогикасын, этнографиясын, дүйнө таанымын жеткиликтүү деңгээлде чагылдырган энциклопедиялык улуу чыгарма. “Дивандагы” өсүмдүк атоолор менен учурда кыргыз тилинде колдонулуп жаткан өсүмдүктөрдүн аталыштарын төмөндөгүдөй салыштырып изилдейбиз: **1.** Фонетикалык түзүлүшү жагынан берген мааниси боюнча өзгөрүүгө учурабай азыркы кыргыз тилинде сакталып калган өсүмдүк атоолор; **2.** Фонетикалык өзгөрүүгө учурап, мааниси жагынан азыркы кыргыз тилине дал келген өсүмдүк атоолор; **3.** Азыркы кыргыз тилинде кездешпеген өсүмдүк атоолор.

СС бүйэн (83,16) – кырг. Мыя «куурай сыяктуу өсүүчү сары гүлдүү отоо чөп. ... эгинге зыян келтирүүчү отоо чөптөр: кекире, ак мыя, чырмоок... жана башкалар» кызыл мыя – кызыл гүлдүү ачуу чөп.

СС гүлаф (83,17) кол жазманын латынча катарында «rosa», фарсчасында «Gul» деп берилген. Гүлаф, гүл лексемалары азыркы кыргыз тилине орто кылымдарда иран тилинен өздөштүрүлүп, антропонимдердин курамында кездешет. Гүлафша.

СС үзүрмүш // үзүрмүрс (83,21) немис тилинде myrthe, орус тилинде мирра «блоговонная смола из корень некоторых тропических деревьев, употребляется в медицине и парфюмерии» деген түшүндүрмө берилген. Азыркы кыргыз тилинде ботаникалык термин катары колдонулат: 1. Африка менен Аравияда өсүүчү өсүмдүктүн бир түрү; медицина жана парфюмерияда колдонулуучу ушул өсүмдүктүн жыттуу чайыры.

СС имшири // ymsiri (83,8) – кырг. Мумия бийик тоодо өскөн элдик медицинада сыныкка дары болуучу чөп, кийик оту.

Ошонтип, алгачкы коомдук түзүлүштөн азыркы мезгилге чейин адамдардын күндөлүк жашоо-тиричилигинде өтө керектүү мааниси зор, пайдасы мол өсүмдүктөр экендиги талашсыз. Өсүмдүккө байланыштуу лексемалардын көпчүлүгү эл менен бирге жашап келе жаткан сөздөр. Орто кылымда жашаган кыпчактарга таандык СС жазма эстеликтердеги өсүмдүккө байланыштуу лексемалардан фонетикалык түзүлүшү жана берген мааниси боюнча кыргыз тилине *терек, агач* ал эми сөздөр фонетикалык түзүлүшү боюнча өзгөрүүгө учурап, бирок берген мааниси азыркы кыргыз тилинде сакталса, татым, парфюмерия даярдоодо колдонулуучу өсүмдүктөрдүн төмөнкүдөй аталыштары дарчыны, кондрок, гранфул, кабаба, маңданус, марул, разийана жана башкалар кездешпейт.

Кыпчактардын парфюмерия, тамак-аш татымдарды пайдалануу деңгээли кол жазманы жазган италиялык жана немис францисканттардын деңгээлинен айырмаланышын сөздүктө берилген аталыштардан оңой эле байкоого болот. Ошонун негизинде бир катар лексемалар өздөштүрүлүп, жалпы түрк лексемаларынан кескин айырмаланып турат.

Жогоруда берилген сөздөрдү сөздүктү түзүүчүлөр өсүмдүктөрдүн, андан жасалган дары-дармек (махмуда, отлар), парфюмерия (гранфул, гүл дарчыны, кондрок) аталыштары катары тематикалык топторго бөлүүгө аракет жасашкан, бирок практика жүзүндө мындай бөлүштүрүүнү так сактай алышка эмес. Ал эми орто кылымдарда жашаган кыпчактардын жашоо шарты европалыктардан кескин айырмалангандыгынын себебинен кээ бир өсүмдүктүн аты латын тилинде эле аталыштары берилип, кыпчактар мындай түшүнүктөрдү али жакшы өздөштүрө элек экендигин фактылар чагылдырып турат.

Ал эми "**Махмуд ал-Кашгари Диван Луга ат-Турк**" сөздүгүнөн мисалга келтирсек:

Атгак اتغاق – Саргыч, саргылт. Сары гүлдүү өсүмдүктөрдү да ошонтип айтайт..

Турлук жажак йазилди

Баржин йазим карилди

Ужмак йари курулду

Тумлиг йана калкусуз

Жазды сүрөттөгөндө: Көптөгөн гүлдөр ачылды, жайылган жибек килем сыяктуу, бейиштей жер көрүндү. Күн менен түн теңешти. (146-б.)

Туман жижак тизилди

Тукундан ул йазилди

Укуш йатиб узалди

Йирдан куба азришур

Жайды сүрөттөгөндө: «Гүлдөрдүн түрлөрү катарга тизилди. Алардын бүчүрү ачылды, көптөн бери жер астында жаткан гүлдөр эми жер үстүнө көтөрүлүп бири – биринен бөлүнө башташты». (243-б.)

Такма жажак укулди

Букуланиб букулди

Туксин тукун тукулди

Йазгалимат йуркашур

Жайды сүрөттөп жатып: «Гүлдөр дүрүлдөп өсүп баштады алардын чынычылары кырдуу жүгөндөй, бири-бирине чырмалышып бир заматта ачылууга даяр болуп калышат. (409-б.)

Йагмур йагиб сажилди

Турлик жижак сужулди

Йинжу каби ажилди

Жиндан йибар йугрушур

Жазды сүрөттөгөндө: Жамгырдын тамчысынан берметин кабыгы ачылгандай жерден гүлдөр өсүп чыгып (Ак гүлдөр) жыпар жытын аңкытышат. (563-б.)

Букук *بقق* –Гүлдөрдүн бүчүрү, гүлдүн чынычалары.Жажак букукланди «Гүл бүчүрлөндү», ачылардын астында.

Такма жажак укулди

Букукланиб букулди

Туксин тукун тукулди

Йазлиб йана йуркашур

Жазды сүрөттөөдө: Ар түрдүү гүлдөр өсүп чыгып, бири-бирине жакындап ачыла башташты. (680-б.)

Пайдаланылган адабияттар

1. Абдувалиев И., Акматалиев А., Орозова Г. Махмуд Кашгари жана кыргыз маданияты. -Бишкек, 2011.

2. Қазақ мамлекеттілігі және түркі әлемінің тарихи-мәдени құндылықтары” (“CODEX CUMANICUS” Жазма эстелигиндеги өсүмдүккө байланыштуу лексикалар Коңурбаева Розо Эсенамановна

3. Махмуд ал-Кашгари Диван Луга ат-Турк"(Перевод, предисловие и комментарии З.-А. М. Ауэзовой. Индексы составлены Р. Эрмерсон. – Алматы: Дайк-Пресс, 2005.-122с.+2с. Вкл

УДК-687.016.5(075.8)

Суйналиева Г.М.

*Кыргызский Государственный технический университет им. И.Раззакова
Токмоцкий филиал им. Х.А.Рахматулина, Токмок, Кыргызская Республика*

ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ДИЗАЙНА ОДЕЖДЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ

Аннотация: Кыргыз ишканаларынын өнөр жай продукцияларынын сапатынын жогорку көрсөткүчтөргө жетишкендиги жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү көп жагынан дизайндын заманбап методдорун кеңири колдонуудан көз каранды. Буга карабастан, биздин өлкөдө акыркы мезгилде бул тармакта бай тажрыйба топтолгон, бирок бүгүнкү күндө ал тажрыйбалар начар пайдаланылат.

Ачкыч сөздөр: дизайн, чыгармачылык, контурдук сүрөт, коллекция, индустрия

Аннотация. Достижение высоких показателей качества и конкурентоспособности промышленной продукции кыргызских предприятий во многом зависит от широкого применения современных методов дизайна. Увы, несмотря на то, что в

нашей стране в последнее время накоплен богатый опыт в данной области, он сегодня используется слабо.

Ключевые слова: дизайн, творчества, силуэт, коллекция, индустрия

Achieving high quality performance and competitiveness of industrial products Kyrgyz enterprises depends largely on the broad application of modern design methods. Alas, despite the fact that in our country in recent years has accumulated rich experience in this field, it is now used loosely.

Введение. Промышленные изделия наряду с произведениями прикладного искусства формируют предметную среду, которая окружает человека и воздействует на него повседневно. Повышение эстетической культуры промышленного производства становится важнейшим условием современного научно-технического прогресса. Теперь уже почти нет предметов и вещей, которые не были бы охвачены деятельностью художника-дизайнера. Дизайн проникает во все сферы производства, одной из специфических областей современного дизайна является дизайн одежды и аксессуаров.

Цель исследования. Выявить причины тормозящие развитию дизайна одежды в Кыргызстане. Одна из главных проблем — внедрение дизайнерских разработок в производство. Другая проблема –оборудования, так как дизайнеры вынуждены работать с тем небольшим набором технических возможностей, которые есть в их распоряжении. Кроме этого, много сложностей с логистикой, производством, сырьевой базой.

Индустрия моды развивается по своим законам, дизайнеры одежды создают уникальные коллекции «от кутюр» и изделия массового производства «прет-а-порте». В настоящее время в индустрии одежды используются современные материалы и технологии, изучаются и учитываются предпочтения различных потребителей, внедряются специфические методы дизайн-проектирования. Искусство создания костюма имеет своей целью преобразить человека, помочь создать ему определенный образ, соответствующий либо его собственному представлению о себе, либо образу, к которому он стремится, либо необычному образу, раздвигающему рамки его повседневности. Каждой конкретной обстановке должна соответствовать одежда определённых форм и силуэтов, и поэтому задача дизайнеров, модельеров – помочь человеку самостоятельно ориентироваться в разнообразных предложениях моды. За последнее десятилетие национальный костюм превратился в один из неиссякаемых источников, в котором материал, форма, конструкция, декор, техника и способ исполнения, традиционная технология являются творческой идеей для создания совершенно новых художественно-конструкторских и технологических решений моделей современной молодежной одежды. Все в большей степени в направляющих коллекциях современного костюма заметно обращение к богатому народному наследию. Наряду с этим, в изделиях современной одежды наблюдается сочетание элементов традиционного костюма разных народов, культур в стиле «эkleктика». В настоящее время значительно возросла доля выпуска современной национальной одежды в общем объеме производства, что подтверждается созданием

Следующие немало важные две проблемы — люди и оборудование. На большинстве отечественных предприятий катастрофически не хватает квалифицированных дизайнеров. Конечно, к кандидатуре предъявлялись высокие требования, но и предприятия можно понять — им не нужен новичок в конкретной области. При этом один человек, как бы он ни старался, не может сделать абсолютно все, а ситуация, когда удается сформировать команду профессионалов, — и вовсе редкость. Дизайнеры вынуждены работать с тем небольшим набором технических возможностей, которые есть в их распоряжении.

Одно время считалось, что задача дизайнера состоит в том, чтобы в интересах промышленности унифицировать быт.

С изменением ситуации в системе «спрос - предложение», когда на многие виды бытовых изделий первичный спрос был удовлетворен и когда условия стал диктовать потребитель, выяснилось, что у дизайнера есть и другие, не менее важные задачи. Обнаружилось, что и сама промышленность заинтересована в дизайнере как в специалисте, не только способном решать внутрипроизводственные задачи, но и прежде всего помогающем решать проблемы взаимоотношения производства с уже весьма привередливым потребителем. Кроме того, стало очевидным, что именно дизайнер может и должен помочь учесть при разработке изделия массового потребления не только интересы производства и просто функционально-технологические потребительские свойства, но и включенность вещи в конкретную культурную ситуацию.

Уровень дизайнерских разработок во многом определяется техническим уровнем промышленности страны. Оказывает свое влияние и субъективный фактор. К сожалению, в Кыргызстане чуть ли не каждый обыватель считает себя специалистом в дизайне. Это приводит к тому, что слово профессионала на предприятиях не является весомым. Условно говоря, любой руководитель может перечеркнуть ту или иную разработку и дать указания спроектировать все по-другому: так, как ему лично нравится. Существенный минус — общий низкий уровень культуры производства.

Достаточно серьезной проблемой я считаю малую востребованность результатов труда дизайнеров в самом Кыргызстане. Даже если на том или ином предприятии в штате есть соответствующие работники, их роль, как правило, далеко не ведущая, к их рекомендациям не всегда прислушиваются. Имеет значение и ориентация отечественного производства на рынки с невысокими запросами, где главной является цена товара. В погоне за снижением стоимости на дизайне предпочитают экономить.

Заключение

Чтобы обеспечить заинтересованность дизайнеров, следует уделять должное внимание вопросам защиты прав на создаваемые ими изделия. Если вы хотите запатентовать свое произведение на территории нашей республики как объект промышленной собственности сроком на десять лет, это обойдется вам недорого — всего в две базовые величины. В России — в два с половиной раза больше, в США — в два с лишним десятка раз дороже.

Некоторые специалисты считают, что патент на промышленный образец — не очень надежная охрана дизайна. Это не так. Конечно, нельзя уберечь его от

копирования, так как конкурент может внести в него какие-то изменения и продавать под видом своего. Но в то же время отличительные внешние особенности изделия защитит реально.

Государству давно пора обратить внимание на отрасль:

- предоставить бизнесменам какие-то льготы;
- поддержать молодых дизайнеров в обучении за рубежом;
- представить помощь в завозе качественного оборудования;
- помогать выезжать молодым дизайнерам за рубеж и продавать свои коллекции для внедрения в массовое производство;
- возрождение текстильной промышленности.

Литература:

1. abduzeedo.com - отличный сайт про логотипы и дизайн вообще. Причем с подробными объяснениями.
2. freelanceswitch.com - сообщество всех внештатных дизайнеров для работы за рубежом.
3. free-lance.ru - подобное же сообщество дизайнеров в русском варианте. Предложения появляются практически каждый час, так что вперед.
4. davidairey.com - сайт дизайнера Дэвида Эрейя (David Airey). Здесь он делится своим опытом в сфере графического и лого-дизайна.
5. behance.net - сайт, собравший в себе портфолио художников, дизайнеров и людей искусства со всего мира. Честно говоря, по-настоящему вдохновляющий сайт.

УДК 658 К-13

Туралиева Г.М.,

улук окутуучу,

*Академик Х.А.Рахматулин атындагы Токмок шаарындагы филиалы
«Табигый жана гуманитардык илимдер» минбары*

ҮРКҮН. УЛУТТУК – БОШТОНДУК КЫЙМЫЛ – КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ТАРЫХЫЙ ТРАГЕДИЯСЫ

Аннотация. Бул макалада улуттук-боштондук кыймылдын келип чыгуу себептери, тарыхый кыйгелери каралат.

Аннотация. В этой статье рассматриваются исторические проблемы возникновения национально-освободительного движения.

This article deals with the historical problem of the origin of the national liberation movement.

Кириш сөз. Кыргызстандагы 1916- жылкы көтөрүлүш – кыргыз элинин орус падышалыгынын колониялык саясатына каршы, улуттук – боштондук күрөш, элдин эсинен кеткис жарака, тарыхый трагедия. Көтөрүлүш Кыргызстандагы ири улуттук – боштондук кыймыл болуу менен кыргыз элинин коомдук – саясий турмушундагы

эң маанилүү окуялардан болгон . Эл эркиндик үчүн күрөштүн болуп к³/4рбөгөндөй тажрыйбасына ээ болгон. Кыргыз элинин ата-бабадан мураска калган жерине толук ээ болууну, эркиндикти, тендикти эңсеген бул күрөшү, Кыргызстан тарыхынын маанилүү барагы катары бааланат.

Изилдөө максаты.Улуттук боштондук көтөрүлүштүн чыгуу себептерин, тарыхта болгон ордун жана анын мүнөзүн изилдөө менен бирге,кыргыз элинин тарыхый трагедиясын көрсөтүү.

Түркстанды орусташтыруу колониялык-улутчул саясаттын негизи катары ХХ к. башында мурдагыдан да күч алган. Буга 1911-ж. 31-октябрындагы чөлкөмдүн генерал-губернаторунун областтык аскер губернаторлорго: «Жергиликтүү эл бизди келечектеги орус дыйкандарынын ишин жасай турган материал катары кызыктырат, ошондуктан аларга бүт орустарды сыйлоону канына сиңдирүү керек, эгерде кимде-ким баш ийгиси келбесе жеринен ажырап, жакырчылыктан өлөт же Россия алар менен кош айтышат», деген көрсөтмөсү күбө.

Айдоо жер.

Кыргыздар 34%.

Орус дыйкандары 6%

42,4%

57%

Келгин дыйкандар кыргыздарды адам катары көрбөй, суунун башын ээлеп алышып, кыргыздарга суу бербей, аларды жерлерин таштап кетүүгө аргасыз кылышкан.Кыргыздар да жалпы элге түшкөн кыйынчылыктан четте калбастан согушка акча, кийим-кече, атчан аскерлер үчүн кыргыз жылкыларын жөнөтүп турган. 1916-ж. 25-июнундагы падышанын Түркстандын элдеринен аскердик курактагы (19дан 43кө чейинки) эркектерди согуштук коргонуу жумуштарына алуу жөнүндөгү указы, ансыз да падышачылыктын эзүүсүнө, кемсинтүүлөрүнө, жеринен ажырагандыгына аран чыдаган элди биротоло дүрбөткөн.Падышанын жогорудагы буйругу боюнча Түркстандын Сыр-Дарыя областы 60 мин, Самарканд областы 32,5, Фергана областы 51,3, Жети-Суу областы 43 мин кишини жөнөтүүгө милдетендирилген.Мурдатан эле колониялык эзүүнүн запкысы жанга баткан эл эми колго курал алып, ачыктан-ачык боштондук күрөшкө көтөрүлүүгө аргасыз болгон.Көтөрүлүш 1916-ж. 4-июлда Самарканд областынын Кожент шаарында башталып, тез арада Сыр-Дарыя, Фергана областтарына тараган.Көтөрүлүшкө Кокон, Наманган уезддериндеги тоолук кыргыздар да активдүү катышышкан. Наманган уездиндеги көтөрүлүшкө Таласбай Алыбаев жетекчилик кылган.Боштондук кыймылы Кетмен-Төбөгө, Чаткалга, ТогузТоро өрөөндөрүнө тараган. Ош уездиндеги көтөрүлүш Сулайман тоосунун этегиндеги 10 миндей адам катышкан жыйын менен июлдун башында башталган.Кыргызстандын түндүгүндөгү көтөрүлүш Түркстандын башка чөлкөмдөрүндөгү толкундоолордон айырмаланып, өтө курч мүнөздө болгон. Бул жакта элдик кыймыл мыкты куралданган падыша аскерлери менен куралдуу кагылышуу деңгээлинде өткөн. Көтөрүлүшкө кыргыз эли менен катар бул аймакта жашаган башка элдердин көпчүлүгү казактар, уйгурлар, дунгандар ж. б. катышкан.Жети-Суу областынын ар кыл элинин өкүлдөрү катышкан алгачкы жыйын 10-июлда Каркыра жарманкесине жакын Каман-Карагай деген жерде өтөт. Кеңешмеде аскерге киши бербөө, керек болсо колго курал алып падыша бийлигине

каршы күрөшүү жөнүндө чечим кабыл алынган. Көтөрүлүш июль айында башталып, августта күч алган. Түндүк Кыргызстанда алгачкылардан болуп куралдуу көтөрүлүшкө кеминдик кыргыздар чыгышкан. Бул көтөрүлүштүн жетекчиси катары манап Мөкүш Шабдан уулу хан көтөрүлгөн. Жергиликтүү элдин өз жериндеги феодалдык төбөлдөрдү хан көтөрүп өздөрүнө жетекчи кылышы элдин ан-сезимине сиңген салты менен байланыштуу болгон. 8-августта Токмокко жакын жайгашкан айылдарда көтөрүлүш башталган. 9-августта Боом капчыгайында Ыбрайым Төлө уулу жетектеген көтөрүлүшчүлөрдүн чакан тобу Ысык-Көлгө бара жаткан аскерлердин жолун тороп, 178 мылтык жана 30 минден ашуун ок-дары жүктөлгөн арабаны колго түшүрүп алган. Ошол эле учурда Сарыбагыш жана Атаке болуштуктарында чыккан көтөрүлүшчүлөр Кеминдеги Новороссийское кыштагын, казак-орустардын Самсоновка станциясын курчап турган. Август айынын орто ченинде көтөрүлүш Пишпек уездинин 12 болуштугун кучагына алат. Ысык-Көлдө, Таласта да көтөрүлүшчүлөр күч алат. Көтөрүлүшкө Тенир-Тоодогу кыргыздар да активдүү катышкан. Кочкор өрөөнү бул жактагы көтөрүлүштүн чордонуна айланат. Көтөрүлүшчүлөр болуш Канат Убуке уулун (Канат Абукин) хан көтөрүп, өздөрүнүн башчысы кылып шайлашкан жана ага баш ийүүгө ант беришкен. Канат хандын стратегиялык урушту так билген, саясий жетекчилик кыла турган билимдүү адамы болгон эмес. Канаттын аскерлери Чүйгө түшүп туш келген орус кыштактарын акыргын салган. Анын аскерлери адегенде эски Токмокту каратып, чоң Токмок шаарын 13-22-августта он күндөй камоого алган. Канат хан жетекчилик кылган көтөрүлүшчүлөр Алматы менен Ташкенттен келген 1,6 миң падыша аскерлери менен беттешкен. Өтө начар куралданган кыргыз көтөрүшчүлөрү замбирек, мылтык менен куралданган регулярдуу аскер бөлүктөрү менен жана аябай салгылашып эрдиктердин үлгүлөрүн көрсөтүшкөн, алардын көпчүлүгү эркинди күчүн батырларча курман болушкан. Көл калаасын дагы көтөрүлүш да өтө курч мүнөздөөткөндүгү менен айырмаланган. Бул жактагы көтөрүлүш 5-августта башталып, 10-августта бүткүл Ысык-Көл ойдукун, Каркыраны кучагына алат. Каркырадагы көтөрүлүштө кыргыздар, казактар, уйгурлар жана дунгандар ал жактагы 500дөн ашуун дүкөнчөлөрдү талкалашкан. 11-августта кыргыздар менен дунгандар биргелешип Караколго чабуул коюшкан. 13—14-августта көтөрүлүшкө Челпек, Бөрүбаш айылдарындагы сарт-калмактар да активдүү катышышкан. Көтөрүлүш башталаары менен эле анын Түркстанга тарашынан корккон падыша өкмөтү согушуп жаткан армиядан генерал А. Н. Куропаткинди чакыртып, аны Түркстандын генерал-губернаторлугуна дайындаган. 1916-ж. 17-июлунда Түркстанда согуштук абал жарыяланып, согуш министринин буйругу менен Түркстанга 11 батальон, 3,3 миң казак-орус жөнөтүлгөн. Алар 42 замбирек, 69 пулемет менен куралданган. Жети-Сууда көтөрүлүш башка областтардагы козголоңдор басылып калганда башталгандыктан, орус төбөлдөрү Түркстандагы куралдуу күчтөрдүн баарын аталган областтагы көтөрүлүштү басууга жумшаган. Жалпысынан алганда, Жети-Суудагы көтөрүлүштү басуу үчүн Түркстан генерал-губернаторлугуну аймагынан күчтүү куралданган 6530 аскер келген, алардын 1105 атчан аскерлер болгон. Кийинчерээк согуш министринин буйругу менен дүйнөлүк биринчи согушта согушуп жаткан аскерлерден 2 орус-казак, 240 атчан чалгынчылар, 16 замбирек жана 47 пулемет

кошумча жөнөтүлгөн. Мындан тышкары келгин дыйкандардын 43 проценти буга чейин эле куралдандырылганын айтканбыз. 1916 ж. 15-августунда Жети-Суу областынын аскер-губернатору М. А. Фильбаум орус дыйкандарынан көтөрүлүшчүлөрдү басуу үчүн атчан жана жөө кошуундарды түзүү жөнүндө көрсөтмө берген. Түркстандын генерал-губернатору А. Н. Куропаткин көтөрүлүшчүлөрдү жазалоону женилдетүү үчүн 1916 ж. 12-августунда убактылуу аскер талаа сотторун түзүүгө буйрук берген. Айры, чалгы, найза, кылыч, союл, барданке, бараң, бир аз мылтык менен куралданып, чаржайыт көтөрүлгөн элди басып коюш, падыша аскерлери үчүн анчалык кыйынчылыкка турган эмес. Кыргызстандын ар кайсы чөлкөмүндө чыккан көтөрүлүштөрдү мыкты куралданып, согуш тактикасына үйрөнгөн казак-орустар өтө канкордук менен жазалап, кыйратып турган. Августтун аягында Пржевальскиден анча алыс эмес жерде көтөрүлүшчүлөр менен жазалоочулардын ортосунда акыркы ири салгылашуу болгон. 21-августта бул жерде 4 миңдей көтөрүлүшчү оң, сол канат болуп душманга бир нече ирет чабуул коюшкан. Ал эми 28-августта Түптөгү салгылашууга 7 миңдей ашуун көтөрүлүшчүлөр катышкан. Сентябрь айында падыша аскерлери менен майда кагылышуулар гана болбосо, көтөрүлүш негизинен женилген. Үркүн кыш мезгилине туура келип, далай адамдар ак кар, көк муз баскан белдерден өтө албай кыргынга учураган. Жазалоочу отряддардан Чүй жана Ысык-Көл өрөөнүнүн элдери өзгөчө көп жапа чеккен. Ушул кыйын кезинде элин кыргындан сактап калуу үчүн болгон мүмкүнчүлүктөрдү жасаган элдик азаматтар болгон. Алсак, Чүй өрөөнүнөн чыккан болуш Дүр Сооронбай уулу, Ысык-Көлдүк белгилүү инсан Кыдыр аке, Суусамыр өрөөнүнөн Түркмөн болуш падыша бийлигинин өкүлдөрү менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, өздөрүнө караштуу 400-500 түтүн элдерин Кытайга качырбай кармашып, жазалоодон, азап-тозоктон куткарып калышкан. Бирок кыргыз элинин көпчүлүгү жазалоочу аскерлеринин кыргынынан кутула алган эмес. Өлгөндөн аман калгандар Кытай жергесине баш калкалаган. Кытайлык маалыматтар боюнча Жети-Суу областынан эле Кытайга 332 миң адам качып барган. 1916-ж. көтөрүлүштө 200 миңге жакын кыргыздар өлүп, Түндүк Кыргызстандын калкы 41,4 процентке азайган. Бул аз келгенсип, падыша өкмөтү 1916-ж. октябрда Чүй өрөөнүндө жана Ысык-Көлдө калган кыргыздарды толук бойдон Тянь-Шанга көчүрүү жөнүндө чечим кабыл алган. Мааке уулу деген бир уруу айылдан 31 жан өлтүрүлгөн. Кара-Балтада Сатай кыштагынан 14 киши өлтүрүлгөн. Өтөгөн кыштагынан 160 киши өлтүрүлгөн. Талды-Булак кыштагынан 144 киши өлтүрүлгөн. 308 киши орус келгиндери Ак-Суудагы элдерди короого кармап алып, айры менен сайгылап, орок-балта менен жана таш менен жанчып өлтүрүлгөн. Өлгөн кишинин эсеби 700 чамалуу болуп, өлтүрүштүн аягы Ташкентте Куропаткин келгенде гана токтогон. Күзгө жуук көтөрүлүшчүлөр тоо таянып, чегине баштаган. Мыкты куралданган орус аскерлерине каршы кармаштарда алар оор жоготууларга учурашкан. Сентябрь айында коргонуу мүнөзүндөгү чакан беттешүүлөр болот. Падышалык аскерлердин ырайымсызкысымына туруштук береалбасына көзү жеткен, Ата-Журттан качууга аргасыз болгон. Ошентип, кеч күздө кайгылуу Үркүн трагедиясы башталып, 39 болуштуктун эли үрккөн. Кытайга качкан 45 миң түтүн элдин жалпы саны 160 миң адам, анын 130 миңге жакыны кыргыздар болгон. Үрккөн элдин малынын көбү таланып, калганы ит-кушка жем болгон.

Кыргызстандын тарыхын үйрөнүп билүүчү студент катары 2016-жыл Кыргыз Республикасынын Президенти Алмазбек Атамбаевдин жарлыгынын негизинде "Тарых жана маданият жылы"- деп белгиленген, бул аркылуу азыркы мезгилде жарандык атуулдукту калыптандырууга багытталган жарлыгы мага өтө жылуу сезим калтырды.

Жыйынтык:1916-жылдын 25-июнундагы тылдагы иштерге жумушчуларды алуу жөнүндөгү ак падышанын жарлыгынан кийин Орто Азияда, Казакстанда, Түштүк Сибирде, Калмак талааларында жашаган калк көтөрүлүп, аягы миллиондогон эл катышкан боштондук көтөрүлүшүнө айланган. Бул бүтүндөй бир улуу журттун келечек тагдырын чечүүчү кандуу көтөрүлүштө кыргыз эли эки жуз миндеген жазыксыз адамдарынан ажырады. Нечен мыкты азамат жигиттер канын төгүп, жанын берип, эли үчүн, жери үчүн курман болушту. Алардын эл үчүн кылган ак кызматы кийинки муундар үчүн үлгү болуп, тарыхка жазылып, кылымдан кылым-өтсөдө элдин жүрөгүндө түбөлүк сакталып калат.

Колдонулган адабияттар:

1. Ж. Осмонов Кыргызстан тарыхы. 2006 ж. Бишкек.
2. К.Жусупов Үркүн 1993 ж.Бишкек.

УДК 376.1(072)

Молоткова Г.Г.
к.п.н., член Корр.АН КР
Асанбаева Ч.Б.,
ст. преп.

Бишкекский Филиал Международного Славянского Института

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ СО СЛАБОСЛЫШАЩИМИ ДЕТЬМИ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ, СТРАДАЮЩИМИ ДЦП В УСЛОВИЯХ РЕАБИЛИТАЦИОННОГО ЦЕНТРА

Аннотация. Жакшы укпаган балдар менен жана алардын өзгөчөлүктөрү жөнүндө иштөө статьяда айтылат. Жакшы укпаган ДЦП менен оруган балдарды реабилитациоо борборунда алардын өзгөчөлүгү жөнүндө айтылат.

Ключевые слова: дети с детским церебральным параличом, реабилитация, коррекция,

Аннотация. В статье говорится, об особенностях работы со слабослышащими детьми по развитию речи, страдающими ДЦП в условиях реабилитационного центра.

In this article says about the teatures of work with children for the development of speech, suftering from cerebral palsy in the condition of rehabilitation center.

На сегодняшний день проблемы воспитания и обучения детей с сложным дефектом приобретают все большую актуальность. Именно это накладывает специфику нашего исследования у дошкольников, у которых имеется тугоухость в комплексе с различной тяжестью ДЦП и у них нарушена речь. С одной стороны, развитие речи нарушено с дефектом уха и с другой стороны имеется нарушение

речедвигательного аппарата. Такое комплексное нарушение у детей затрудняет формирование и развитие речи.

Нарушение слуха у детей, в зависимости от тяжести дефекта в комплексе с расстройством ДЦП влияют и усложняют пути коррекции по формированию и развитию речи. Поэтому отмечается в речевом развитии детей бедность словарного запаса, нарушение грамматического строя речи. Помимо нарушения собственного говорения у детей отмечается недостаточность восприятия речи окружающих и ее понимания. Кроме этого у них часто нарушается письменная речь. Это перестановки звуков, слогов, слитное написание предлогов со словами. Неумение выделять слоги в предложении, пропуски слов. Дети не умеют держать строчку, а иногда не сформирована графическая письменная речь в связи с параличом и парезами верхних конечностей. При формировании чтения наблюдается неумение удерживать строку, перестановки букв, слогов. Непонимание отдельных предложений, т.е. нарушается сознание чтения текстов. Общей закономерностью, свойственной развитию детей со сложными нарушениями, является особая отягощенность условий развития ребенка. Наличие не одного, а двух, а то и более первичных нарушений обедняет контакт ребенка с внешним миром, с раннего детства он попадает в условия депривации (сенсорной, двигательной, материнской, культурной).

Актуальность развития системы реабилитации детей с комплексным отклонением в развитии определяется гуманистическими тенденциями развития общества, и тем, чтобы они не были бременем для государства, а могли жить и работать в этом обществе.

В последнее время в Кыргызстане расширяется сеть специальных реабилитационных центров, в которых находятся дети с комплексным нарушением, в том числе слабослышащие дети с осложненными различными формами ДЦП без специального обучения.

Гипотеза: Мы предполагаем, что в реабилитационных центрах возможна организация работы, направленная на формирование и развитие речи у детей слабослышащих, осложненных различными формами ДЦП.

Объект исследования: особенности работы по развитию речи у детей с комплексным дефектом в условиях реабилитационного центра.

Предмет: особенности речевого развития детей с комплексным дефектом.

Цель: изучение особенностей работы по развитию речи с детьми с комплексным дефектом (тугоухость и ДЦП), в условиях реабилитационного центра.

В своем исследовании мы осуществили теоретический анализ психолого-педагогической литературы по проблеме формирования речи у детей с комплексным дефектом, подобрали методики исследования речи у детей с комплексным дефектом. Провели первичную диагностику речи у детей с комплексным дефектом. Составили и реализовали коррекционно-педагогическую помощь детям с комплексным дефектом. Затем выявляли эффективность коррекционной программы.

Теоретические основы исследования составили работы следующих авторов: Р.М. Боскис, А.Г. Зикеева, К.Г. Коровина, Р.Е. Левина, Э.И. Леоонгарда, С.А. Зыкова, Ф.Ф. Рау, Л.П. Назаровой, Т.Б. Епифанцевой, Л.В. Занкова, А.Г. Зикеева, К.Г. Коровина, Г.А. Карповой, К. В. Комарова, И.М. Гилевич, Н.Ю. Донской, Головчиц Л.А., Т.В.Пельмской, Н.Д.Шматко, Э.И.Леонгард, И.Г. Багровой, Е.Г. Речицкой, Е.В. Пархалиной, Левченко И.Ю., Щипицына Л.М., Мамайчук И.И., Ткачева В.В.

Нами были использованы следующие методики:

1. Педагогическая методика «Исследование слуха речью у слабослышащих детей» с использованием специально сбалансированных списков слов, разработанных Л.В. Нейманом (1969). С целью определить на каком расстоянии ребенок слышит шепотную и разговорную речь.

2. Методика «Изучение понимания речи». Е.М. Мастюковой, А.Г. Московкиной была применена для выявления уровня восприятия речи взрослого.

3. Дидактическая игра «Назови предметы». Логопедический альбом О.Б. Иншаковой был использован для исследования звукопроизношения.

4. Используя методику «Кто это» мы выявляли объем активного словаря.

5. Уровень активного словарного запаса детей, состояние грамматического строя речи нами была использована Методика «Беседа по картинке».

6. Для математическо-статической обработки данных был применен Т – критерий Стьюдента.

Экспериментальной базой исследования явился : Чуйский областной центр реабилитации детей и подростков с ограниченными возможностями здоровья, Аламединский район, п. Дачный, ул. Ленина.

Экспериментальную выборку исследования составили : 20 детей с комплексным дефектом (тугоухостью в комплексе со спастической формой ДЦП) , из них 10 детей в экспериментальной группе и 10 детей в контрольной группе.

Теоретическая значимость нашего исследования : будут расширены представления о коррекционной работе, работе с детьми с комплексными отклонениями в развитии, а именно с коррекционной работой с детьми, страдающими нарушением слуха, с осложненной формой ДЦП.

Практическая значимость: разработанная нами коррекционная программа может быть использована воспитателями, педагогами реабилитационных центров в Кыргызстане. Материалы были апробированы , проработаны на педагогических советах реабилитационных центрах..

В нашем экспериментальном исследовании для выявления развития речи участвовали 20 дошкольников в возрасте 5-6 лет с комплексными нарушениями, с одной стороны с дефектом уха тугоухостью , с другой стороны с осложненной формой ДЦП, в нашем случае это дети со спастической диплегией, как правосторонней, так и левосторонней формой. Мы их изначально не делили на экспериментальную группу и контрольную группу. Так как состояние слуха и речи у детей были на одинаковом уровне с небольшими отличиями. После первичной диагностики обследования уровня развития речи с применением методик « Понимание речи взрослого», “ Назови предметы», “Кто это», «Беседа по картинке» мы нами были выявлены дети, у которых наиболее была выражена невнятность речи, искажения звуков. Нарушение голосообразования. При выполнении заданий дети были пассивны, не все внимательно слушали задания. Иногда сокращали слоговую структуру слова. Не было отчетливого произношения фраз. Объем словарного запаса у этих детей наблюдался бедный. Отмечается ограниченная подвижность речевой и мимической мускулатуры. На основании полученных данных, мы детей распределили в экспериментальную группу, в которую вошли 5 детей со

спастической правосторонней диплегией и 5 детей со спастической левосторонней диплегией.

В контрольную группу вошли дети показателями высокого уровня и среднего уровня восприятия речи взрослого, произношения звуков, отчетливого произношения фраз, слов. Хотя высказывания у выделенных детей с комплексными нарушениями в контрольную группу значительно отличается от связной речи детей с нормальным речевым развитием. Контрольная группа также состояла из 5 детей со спастической правосторонней диплегией и 5 детей со спастической левосторонней диплегией.

Проведенные нами исследования с использованием различных видов заданий выявили ряд особенностей, характеризующих состояние речевого развития детей с комплексными нарушениями, которые необходимо учитывать при проведении коррекционной работы. Таким образом, получив количественные и качественные результаты с помощью комплексных методик мы составили и реализовали коррекционную программу. Наша коррекционная программа была направлена на развитие слухового восприятия с использованием метода различения при различном наглядном выборе, опознавании без наглядного выбора и распознавании. Упражнения были направлены на восприятие знакомого и малознакомого материала. В проводимых упражнениях обязательным элементом были дыхательные упражнения. В коррекционной программе проводилась работа по постановке звуков, над словом, фразой, текстом. Также одним из блоков коррекционной программы была работа над письменной речью, обучение графическому изображению печатных букв, обучение чтению печатных букв. В блок коррекционной программы входило формирование дыхательной речевой гимнастики, работа над развитием крупной и мелкой моторики. После коррекционной программы нами был проведен констатирующий эксперимент с применением тех же методик.

Показатели констатирующего эксперимента показали улучшение развития речи у 8 детей в экспериментальной группе. На основании полученных данных нами были разработаны рекомендации воспитателям и педагогам Чуйского областного реабилитационного центра детей и подростков с ограниченными возможностями здоровья. Эффективность проведенной нами коррекционной программы подтверждается математико-статистической обработкой улучшения состояния произносительной стороны речи у детей с комплексными нарушениями в экспериментальной группе, что говорит о подтверждении нашей гипотезы..

Литература:

1. В журнале Физиотерапия (Physiotherapie 5, 2006) союза физиотерапевтов Германии (www.ifk.de) опубликована статья "Детский церебральный паралич и спектр лечебных возможностей".

2. Автор статьи - известный немецкий ученый, медицинский директор Мюнхенского детского центра и Института социальной педиатрии и подростковой медицины Мюнхенского университета им. Людвига Максимилиана, профессор, доктор медицинских наук Губертус фон Фосс

3. Статья на немецком языке (Artikel_vonVoss.pdfразмер260 Кб), русский перевод (Voss_ru.pdfразмер 67 Кб)